

ORTA VADELİ PROGRAM
2012 - 2014

ORTA VADELİ PROGRAM (2012-2014)

EKİM 2011

KALKINMA BAKANLIĞI
Necatibey Cad. No: 108 06100 Yüce-tepe / ANKARA
<http://www.kalkinma.gov.tr> • bilgi@kalkinma.gov.tr

Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Program (2012-2014) 07/10/2011 tarihli ve 2011/2302 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilerek 13/10/2011 tarihli ve 28083 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER	2
A. DÜNYA EKONOMİSİ	2
B. TÜRKİYE EKONOMİSİ	7
II. TEMEL AMAÇ	13
III. MAKROEKONOMİK HEDEFLER VE POLİTİKALAR	14
A. PROGRAM DÖNEMİ HEDEF VE GÖSTERGELERİ	14
1. Büyüme ve İstihdam.....	14
2. Kamu Maliyesi.....	15
3. Ödemeler Dengesi.....	17
4. Enflasyon.....	18
B. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR	18
1. Büyüme ve İstihdam.....	18
2. Kamu Maliye Politikası.....	20
3. Ödemeler Dengesi.....	28
4. Para Politikası.....	30
IV. PROGRAM DÖNEMİ GELİŞME EKSENLERİ	32
A. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI	32
1. İş Ortamının İyileştirilmesi.....	32
2. Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması.....	33
3. Finansal Sistemin Geliştirilmesi.....	34
4. Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi.....	35
5. Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi.....	38
6. Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi.....	40
7. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yaygınlaştırılması.....	41
8. Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi.....	43
9. Sanayi ve Hizmetlerde Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçiş Sağlanması.....	45
B. İSTİHDAMIN ARTIRILMASI	49
1. İşgücü Piyasasının Geliştirilmesi.....	49
2. Eğitimin İşgücü Talebine Duyarlılığının Artırılması.....	49
3. Aktif İşgücü Politikalarının Geliştirilmesi.....	50
C. BEŞERİ GELİŞME VE SOSYAL DAYANIŞMANIN GÜÇLENDİRİLMESİ	51
1. Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi.....	51
2. Sağlık Sisteminin Geliştirilmesi.....	52
3. Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele.....	53
4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliğinin Artırılması.....	54
5. Kültürün Korunması, Geliştirilmesi ve Toplumsal Diyalogun Güçlendirilmesi.....	55
D. BÖLGESEL GELİŞME VE BÖLGESEL GELİŞİMİŞLİK FARKLARININ AZALTILMASI	56
1. Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkinleştirilmesi.....	56
2. Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişiminin Sağlanması.....	57
3. Yerel Düzeyde Kurumsal Kapasitenin Artırılması.....	58
4. Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması.....	59
E. KAMU HİZMETLERİNDE KALİTE VE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI	60
1. Politika Oluşturma ve Uygulama Kapasitesinin Artırılması.....	60
2. Kamu Kesiminde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi.....	61
3. e-Devlet Uygulamalarının Yaygınlaştırılması.....	61
4. Adalet Sisteminin İyileştirilmesi.....	62
5. Güvenlik Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi.....	62
6. Doğal Afetler.....	63
Ek Tablo 1: Temel Ekonomik Büyüklükler.....	65
Ek Tablo 2: Kamu Finansmanına İlişkin Temel Büyüklükler.....	66
Ek Tablo 3: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği.....	67
Ek Tablo 4: Genel Devlet Borçlanma Gereği.....	68

GİRİŞ

Son bir yıllık dönemde dünya ekonomisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ayrışmanın belirginleştiği, uluslararası ekonomik ve finansal politikalarda tam bir koordinasyonun sağlanamadığı, özellikle bazı gelişmiş ülkelerde hükümetlerin gerekli kararları zamanında alamadığı, küresel ölçekte makroekonomik ve finansal istikrarın sağlanamadığı ve belirsizliklerin artarak sürdüğü bir süreç yaşanmıştır.

Dünya ekonomisinde artan belirsizlik ve olumsuzluklar neticesinde küresel büyüme beklentileri aşağı yönlü revize edilmiştir. Söz konusu gelişmede özellikle bazı Avrupa Birliği ülkelerinin borçlarının sürdürülebilirliğine ve bunun finans sektörüne olası etkilerine dair artan kaygıların yanı sıra ABD'nin ekonomik performansının beklenenin altında kalması etkili olmuştur. Mevcut sorunların kısa vadede aşılabilmesine ve küresel büyümenin yeniden ivme kazanmasına ilişkin belirsizlikler devam etmektedir.

Küresel ekonomi ile ilgili son ekonomik gelişmeleri de dikkate alan Orta Vadeli Programın temel amacı, ülkemizde büyümeyi sürdürmek, cari işlemler açığını azaltmak ve böylece makroekonomik ve finansal istikrarı korumaktır.

Önümüzdeki dönemde, ticaret ortağı olduğumuz ülkeler başta olmak üzere, dünya ekonomisindeki gelişmeler yakından izlenerek Orta Vadeli Programın temel çerçevesi korunmak şartıyla gerekli olabilecek politika uyarlamaları hızlı ve kararlı bir şekilde gerçekleştirilecektir.

I. DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

A. DÜNYA EKONOMİSİ

2009 yılında krizin olumsuz etkilerini azaltmaya ve piyasalarda tekrar güveni tesis etmeye yönelik olarak hükümetlerin uygulamaya koyduğu mali teşvik programları, para politikası önlemleri ve finans sektöründeki tikanıklığı gidermeye yönelik alınan tedbirlerin etkisiyle, 2010 yılında küresel düzeyde belirgin bir toparlanma yaşanmıştır. 2009 yılında yüzde 0,7 oranında daralan dünya ekonomisi 2010 yılında yüzde 5,1 oranında büyümüştür. Bu süreçte, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere kıyasla daha hızlı bir toparlanma kaydetmiştir. 2010 yılında gelişmiş ülkeler yüzde 3,1 oranında büyürken, Çin ve Hindistan'ın etkisiyle, yükselen ve gelişmekte olan ülkeler yüzde 7,3 gibi yüksek oranlı büyüme performansı sergilemiştir¹.

Dünya ticaret hacminde 2009 yılında yaşanan yüzde 10,7 oranındaki daralmanın ardından, 2010 yılında ekonomik aktivitedeki büyümeye paralel olarak yüzde 12,8 oranında artış kaydedilmiştir. 2010 yılında dünya mal ve hizmet ticareti fiyatları yüzde 5,2 oranında yükselmiştir.

Bu dönemde, gelişmekte olan ülkelerde belirgin fiyat artışları yaşanmış ve tüketici enflasyonu yüzde 6,1 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran gelişmiş ülkelerde yüzde 1,6 olmuştur. Krizden sonra, gelişmekte olan ülkelerde çıktı açığının kapanması ve kriz öncesi üretim seviyesinin üzerine çıkılmasıyla oluşan talep baskısı bu gelişmede etkili olmuştur.

¹ IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Eylül 2011.

2010 yılında küresel düzeyde sağlanan ekonomik toparlanmaya rağmen, işsizlik oranlarında iyileşme sağlanamamış, birçok ülkede işsizlik oranları artmıştır. İspanya, İrlanda, Portekiz ve Yunanistan gibi bazı AB ülkelerinde işsizlik oranlarında ciddi artışlar yaşanmıştır. İşsizlik oranı Avro Bölgesinde yüzde 10,1'e, ABD'de yüzde 9,6'ya ve OECD genelinde ise yüzde 8,6'ya yükselmiştir.²

Krize kamu dengelerinde sorunla yakalanan ülkelerde uygulamaya konulan genişleyici maliye politikaları ve bankacılık sektöründen gelen yükler, söz konusu ülkelerin bütçe dengelerinde daha fazla bozulmaya yol açmıştır. Güçlü Avro ve düşük faiz oranlarının yarattığı borçlanma kolaylıklarından yararlanan bu ülkelerde kamu borç stoku önemli ölçüde artmıştır. 2009 yılı sonunda Avro Bölgesi genelinde yüzde 79,7 olan genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranı, 2010 yılı sonunda yüzde 85,8'e yükselmiştir. ABD'de ise bu oran yüzde 85,2'den yüzde 94,4'e çıkmıştır.

2011 yılının ilk yarısında ABD ekonomisinde beklenenden düşük gerçekleşen büyüme, istihdamda yeterli iyileşme sağlanamaması, borçlanma limitine ulaşılması, yüksek kamu borçları ve bütçe açıkları, karar alma süreçlerinde yaşanan gecikmeler, bankacılık kesiminde yaşanan problemlerin devam etmesi, ABD'nin tarihinde ilk kez kredi notunun düşürülmesi ve güçlü bir orta vadeli mali konsolidasyon programını ortaya koyamaması gibi etkenler piyasalarda güven ortamını zedelemiş ve önümüzdeki döneme ilişkin büyüme beklentilerinin düşmesine neden olmuştur. 2011 yılı Haziran ayında yüzde 2,5 olan 2011 yılı ABD ekonomisi büyüme tahmini, Eylül ayında yüzde 1,5'e, 2012 yılı büyüme tahmini de yüzde 2,7'den yüzde 1,8'e indirilmiştir.

² OECD, Uyumlaştırılmış İşsizlik Oranları Basın Duyurusu, Eylül 2011.

Avrupa'da finans sektörü ile ilgili endişelerin giderilememesi ve kamu borçlarının sürdürülebilirliği ile ilgili risklerin çevre ülkelerden merkez ülkelere yayılma eğilimi nedeniyle, Avro Bölgesi büyüme tahmini 2011 yılı için yüzde 2'den yüzde 1,6'ya, 2012 yılı için ise yüzde 1,7'den yüzde 1,1'e revize edilmiştir.

Gelişmiş ülkelere ilişkin büyüme görünümünün zayıflamasının ticaret ve finansman kanalıyla yükselen ve gelişmekte olan ülkelere de yansıtacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, emtia fiyatlarındaki artış ve dalgalı seyir ile birlikte, artan enflasyon baskısını azaltmaya yönelik uygulanan para ve maliye politikaları gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi 2010 yılına kıyasla yavaşlatacaktır. Bu çerçevede, yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerin 2011 yılında yüzde 6,4 ve 2012 yılında yüzde 6,1 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. 2011 ve 2012 yılları için sırasıyla Çin'in yüzde 9,5 ve yüzde 9, Hindistan'ın ise yüzde 7,8 ve yüzde 7,5 oranında büyümesi beklenmektedir.

Bu gelişmeler sonucunda Haziran ayında yapılan tahminlerle karşılaştırıldığında, Eylül ayında dünya ekonomisinin büyüme tahmini 2011 yılı için yüzde 4,3'ten yüzde 4'e, 2012 yılı için ise yüzde 4,5'ten yüzde 4'e inmiştir.

2010 yılında yüzde 12,8 büyüyen dünya ticaret hacminin, ekonomik aktivitede beklenen yavaşlamaya paralel olarak, 2011 yılında yüzde 7,5, 2012 yılında ise yüzde 5,8 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

Enerji ve gıda fiyatlarında yılın ilk aylarında yaşanan yüksek oranlı artışların ve dalgalanmanın gecikmeli etkileri nedeniyle gelişmiş ülkelerde tüketici enflasyonunun 2011 yılında yüzde 2,6 olması beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelere ise artan talep baskısının etkisiyle tüketici enflasyonunun 2011 yılında yüzde 7,5'e

yükseleceği tahmin edilmektedir. Tüketici enflasyonunun 2012 yılında enerji ve gıda fiyatlarının istikrara kavuşması varsayımıyla gelişmiş ülkelerde yüzde 1,4'e, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 5,9'a düşmesi öngörülmektedir.

2011 yılına ilişkin düşük büyüme beklentisi ve yeterince istihdam yaratılamaması nedeniyle işsizlik oranlarında belirgin bir iyileşme beklenmemektedir. 2011 yılı işsizlik oranları ABD ve Avro Bölgesi için sırasıyla yüzde 9,1 ve yüzde 9,9 olarak tahmin edilmektedir. 2012 yılında ABD'de ve Avro Bölgesinde işsizlik oranının aynı seviyelerde kalacağı beklenmektedir.

ABD'de, para politikalarında uygulanan miktarsal genişlemenin istenen sonucu vermemesi, maliye politikalarında ise genişlemeci tutumun hala devam etmesi nedeniyle kısa vadede bütçe dengesinde önemli bir iyileşme beklenmemektedir. ABD'de 2010 yılında yüzde 10,3 olarak gerçekleşen genel devlet bütçe açığının GSYH'ya oranının 2016 yılında bile ancak yüzde 6'ya gerileyeceği tahmin edilmektedir. Genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranının ise artmaya devam ederek 2016 yılında yüzde 115,4'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Başta Yunanistan, İrlanda ve İtalya olmak üzere AB çevre ülkelerinde yaşanan yüksek oranlı borçlar ve bozulan mali yapı nedeniyle Avro bölgesinde 2010 yılında yüzde 6'ya ulaşan genel devlet bütçe açığının GSYH'ya oranının, alınan önlemlerin etkisiyle 2011 yılında yüzde 4,1'e, 2012 yılında yüzde 3,1'e ve 2016 yılında yüzde 1,3'e gerileyeceği tahmin edilmektedir. AB ülkeleri arasında önemli farklılıklar olmakla birlikte, Avro Bölgesi genelinde 2011 yılında genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranının yüzde 88,6, 2012 yılında yüzde 90 ve 2016 yılında ise yüzde 86,6 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Krizden sonraki süreçte gelişmiş ülkelerde yurtiçi talebin kamu sektöründen özel sektöre, gelişmekte olan ülkelerde ise dış talebin yurtiçi talebe yönelmesi ile sağlanması öngörülen büyüme dinamiği ve “küresel yeniden dengelenme süreci” beklenildiği ölçüde gerçekleşmemiştir. Öte yandan, 2008 yılında krizin başlıca nedeni yüksek oranlı hanehalkı ve özel sektör borçları ile finansal sistemin kırılmalı yapıya iken, 2011 yılında hükümet borçlarının artmış olması ve finans sektöründe kırılmalılıkların halen devam ediyor olması, 2008 yılına kıyasla kamunun mali manevra ve müdahale alanını oldukça sınırlandırmaktadır. Buna ek olarak, gelişmiş ülkelerde siyasi karar alma süreçlerinde yaşanan zorluklar krizden çıkış sürecini olumsuz etkilemektedir.

Önümüzdeki dönemde küresel büyüme ve istikrar ortamının yeniden tesis edilmesi için, ABD, Japonya ve Avro Bölgesindeki mali sorunların ve yüksek borçların açıklanacak mali plan çerçevesinde düşürülmesi, ihtiyaç durumunda gevşek para politikasına devam edilmesi, bankaların mali yapısının güçlendirilmesi, mal ve işgücü piyasaları ile finans sektöründe yapısal reformlara devam edilmesi öncelikli politika alanlarıdır.

Avro bölgesinde şimdiye kadar alınan kısa ve orta vadeli tedbirlerin yetersiz kalması, finansal piyasalar açısından önemli risk oluşturmaktadır. Bunun yanında, gelişmiş ülkelerde reel sektörde yaşanan rekabet kayıpları, finans ve işgücü piyasalarındaki yapısal sorunlar orta ve uzun dönemde büyümenin önünde aşılması gereken temel zorluklardır. Gelişmiş ülkelerde kriz sonrası yükselen işsizliğin kalıcı hale gelme olasılığı ve krizde yaşanan ücret ve gelir kayıplarının telafi edilememesi, önümüzdeki dönemde karar alıcılar için önemli bir sosyal risk unsurudur. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerde iç talep baskısı ile artan enflasyon ve sermaye akımlarına karşı oluşan kırılmalılık bir diğer

risk unsurudur. Son dönemde yaşanan dalgalanmalar, arz/talep dengesizliği ve düşük büyüme beklentisi nedeniyle petrol, emtia ve gıda fiyatlarının gelecekteki seyri belirsizdir. Bu durum, Türkiye'nin de dahil olduğu enerji bağımlılığı yüksek ülkeler açısından önemli bir belirsizlik alanı oluşturmaktadır.

Küresel düzeyde artan risklere rağmen, başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere, gelişmiş ülkelerde bozulan güven ortamını yeniden sağlayacak yönde hızla tedbir alınması durumunda 2011 yılında küresel düzeyde yüzde 4 büyüme mümkün olabilecektir. Ancak; AB ülkelerindeki borç krizinin kontrol edilememesi, finansal piyasalarda dalgalanmanın artması ve krizin Asya ülkelerinde varlık piyasalarına sıçraması durumunda dünya büyümesinin daha düşük oranda gerçekleşmesi ve gelişmiş ülkelerde durgunluk yaşanması ihtimali bulunmaktadır.

B. TÜRKİYE EKONOMİSİ

Küresel kriz döneminde ülkemizde tüm politika araçları orta vadeli bir perspektifle zamanında ve kararlı bir biçimde kullanılmıştır. Maliye ve para politikalarının, finans sektörüyle ilgili kararların ve yapısal reformların temel amacı güven ve istikrarı güçlendirmek olmuştur.

Sağlam makroekonomik temeller ve güçlü bir orta vadeli programla belirsizliklerin azaltılması, sermaye girişinin devam etmesi, faiz oranlarının düşük seviyelerde kalması ve kredi genişlemesi sonucunda Türkiye ekonomisi 2010 ve 2011 yıllarında yüksek bir büyüme performansı yakalamıştır.

GSYH büyümesi 2010 yılında yüzde 9, 2011 yılının ilk yarısında yüzde 10,2 oranında gerçekleşmiş ve Türkiye, dünyada büyüme hızı en yüksek ülkeler arasında yer almıştır. Küresel ölçekte giderek artan belirsizlikler

nedeniyle 2011 yılının ikinci yarısından itibaren büyüme hızının nispi olarak yavaşlaması öngörülmektedir. Bu yavaşlamaya rağmen 2011 yılının tamamında Türkiye ekonomisinin yüzde 7,5 oranında büyümesi beklenmektedir.

2010 ve 2011 yıllarında büyüme esas olarak özel tüketim ve sabit sermaye yatırımları kaynaklı olmuştur. Yurtiçi talepteki canlanma özellikle imalat sanayii, inşaat, ticaret ve ulaştırma sektörlerinde yüksek katma değer artışlarını beraberinde getirmiştir.

Yüksek büyüme hızı ve işsizliğin azaltılmasına yönelik tedbirler istihdamı önemli oranda artırmıştır. Nisan 2009 döneminde mevsimsel düzeltilmiş verilere göre yüzde 14,9'a kadar yükselen işsizlik oranı 2011 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 10,3'e kadar gerilemiştir. İşsizlik oranındaki bu düşüş işgücüne katılım oranının yükseldiği bir ortamda sağlanmıştır. Ayrıca, krizle birlikte yüzde 40'a kadar düşen istihdam oranı, 2011 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 45'e kadar yükselmiştir.

Toplam istihdam, mevsimsel düzeltilmiş verilere göre, 2009 yılı Nisan döneminde 20,7 milyon kişi iken, 2011 yılı Haziran dönemi itibarıyla 24,1 milyon kişiye yükselmiştir. Net olarak 3,4 milyon vatandaşımıza ilave istihdam sağlanmıştır. Uygulanan istihdam teşvik düzenlemelerinin de katkısıyla, 2009 yılı Nisan ve 2011 yılı Haziran dönemleri arasında mutlak verilere göre, tarım dışı istihdam 2,6 milyon kişi, kadın istihdamı 1,7 milyon kişi, genç nüfus istihdamı ise 794 bin kişi artmıştır. İstihdamdaki bu artış, aynı dönemler itibarıyla, tarım dışı işsizlik oranında 6,3 puan azalmayla yüzde 11,9'a, kadın işsizlik oranında 3,4 puan azalmayla yüzde 11,2'ye, genç nüfusun işsizlik oranında ise 8,5 puan azalmayla yüzde 18'e karşılık gelmektedir.

Bu gelişmeler altında, küresel krizden çıkış sürecinde Türkiye hızlı büyüme ve zamanında aldığı tedbirler sayesinde işsizlikle mücadelede OECD ülkeleri arasında en hızlı mesafe alan ülkelerden birisi olmuştur. OECD ortalaması olarak mevsimsel düzeltilmiş işsizlik oranı, 2011 yılı Haziran ayında 2009 yılı Nisan ayına göre 0,1 puan artarak yüzde 8,3'e yükselirken, Türkiye'de ise 4 puan azalarak yüzde 9,2'ye gerilemiştir³.

2010 yılında TÜFE yıllık artış hızı yüzde 6,4 olarak gerçekleşmiş ve hedefin 0,1 puan altında kalmıştır. Mal ve hizmet grubu fiyatları önceki yıllar ortalamalarının altında kalmış, çekirdek enflasyon orta vadeli hedeflerle uyumlu hareket etmiştir. Gıda fiyatları yıl boyunca dalgalı bir seyir izlemiş ve enerji fiyatları yılın son çeyreğinde kayda değer artış göstermiştir. Yurtiçi talepteki güçlü artışa rağmen yurtiçi talep, çıktı açığının azalarak da olsa devam etmesi nedeniyle, enflasyon üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturmamıştır. 2011 yılının Ocak-Eylül döneminde ise ithalat fiyatlarının birikimli yansımaları, gıda fiyatlarındaki artışlar, nominal döviz kurundaki yükselme ve baz etkisiyle TÜFE yıllık artış hızı yüzde 6,15 olarak gerçekleşmiştir. Mevcut dinamiklerin TÜFE yıllık artış hızını 2011 yılı sonunda yüzde 7,8 civarına yükselteceği beklenmektedir.

2010 yılında ekonomide yaşanan güçlü toparlanma kamu kesimi gelirlerini ve kamu kesimi borçlanma gereğini olumlu yönde etkilemiştir. 2009 yılında, GSYH'ya oran olarak yüzde 5,1 düzeyinde gerçekleşen kamu kesimi borçlanma gereği, 2010 yılında tahmin edilenden 1,1 puan olumlu performans göstererek yüzde 2,3 düzeyine gerilemiştir. OVP'de yer alan tedbirlerin kararlılıkla uygulanmasının, bazı kamu alacaklarının

3 OECD Uyumlaştırılmış İşsizlik Oranları Basın Duyurusu, Eylül 2011.

yeniden yapılandırılmasının ve ekonominin öngörülen- den daha güçlü bir biçimde toparlanmasının ve ithalat üzerinden alınan vergilerdeki önemli artışın kamu gelir- lerine olumlu yansımaları beklenmektedir. Bu beklentiler altında, kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ya oran olarak 2011 yılında yüzde 1'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Benzer şekilde, özellikle vergi gelirleri performan- sındaki artış ve faiz giderlerindeki düşüş sonucunda, 2010 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 3 düzeyine gerileyen genel devlet açığının, 2011 yılında, yüzde 1'e düşmesi beklenmektedir.

2010 yılında yüzde 1,9 olarak gerçekleşen faiz gi- derleri ve özelleştirme gelirleri hariç kamu kesimi den- gesinin GSYH'ya oranla 2011 yılında yüzde 2,2 düzeyi- ne yükselmesi beklenmektedir.

Kamu açığındaki bu iyileşmeler sonucunda, 2010 yılında yüzde 42,2'ye düşen AB tanımlı genel devlet borç stokunun GSYH'ya oranının düşmeye devam ederek 2011 yılında yüzde 39,8 civarında gerçekleş- mesi beklenmektedir.

Başta Euro Bölgesi ülkeleri olmak üzere, pek çok ülkede kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin gündem- de olduğu bir dönemde, kamu maliyesi alanında elde edilen başarılı sonuçlar, Türkiye'nin diğer ülkelere farklı bir konumda değerlendirilmesine imkan tanı- maktadır. Makroekonomik göstergelerdeki iyileşmenin yanı sıra Türkiye'nin krize karşı geliştirdiği politikalar ve gösterdiği dayanıklılığın bir neticesi olarak, Türkiye'nin TL cinsinden kredi notu "yatırım yapılabilir" seviyeye (BB+'dan BBB-'ye) yükseltilmiş ve görünümü pozitif olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, ülkemizin fi- nansman ihtiyacının sağlıklı kaynaklardan karşılanması ve mevcut güven ortamının pekiştirilmesi amacıyla yapısal tedbirlerin alınması ihtiyacı devam etmektedir.

Son yıllarda uygulanan sıkı maliye politikası sonucu kamu tasarruflarındaki iyileşmeye rağmen özel kesimin tasarruflarının azalması sonucunda toplam tasarruflar düşme eğilimine girmiştir. Yurtiçi tasarruflardaki azalma dış kaynak ihtiyacını, dolayısıyla cari açığı artırmıştır.

Ekonomideki toparlanmayla birlikte yatırımlar artma eğilimine girmiş ancak yurtiçi tasarrufların artmaması nedeniyle 2010 ve 2011 yıllarında giderek artan oranda bir tasarruf yatırım açığı, diğer bir ifadeyle, cari açıkla karşılaşılmıştır.

Yurtiçi tüketim ve yatırım talebinin güçlü seyri ile üretimin aramalı ithalatına yüksek bağımlılığı nedeniyle ithalatın hızlı artması, ihracat artışının ise geleneksel ihracat pazarlarımızdaki iç talebin zayıf seyretmesi sonucunda, 2010 yılında dış ticaret açığındaki hızlı artış ve net turizm gelirlerindeki düşme, cari açığın GSYH'ya oranının yüzde 6,5 seviyesinde gerçekleşmesine neden olmuştur.

2011 yılının ilk yarısında hızlı büyüme ile birlikte dış ticaret açığındaki yükselme sonucunda cari açık artış eğilimini sürdürmüştür. Yılın ikinci yarısında, dış talepteki daralmanın ihracatı olumsuz yönde etkilemesi, yurtiçi ekonomik aktivitede öngörülen yavaşlamanın ve döviz kurundaki artışın ithalat talebini sınırlandırması beklenmektedir. Buna rağmen, yılsonu itibarıyla cari açığın GSYH'ya oranının yüzde 9,4'e ulaşması öngörülmektedir.

Cari işlemler açığındaki artışın konjonktürel ve yapısal nedenleri bulunmaktadır. Cari açığın konjonktürel kaynaklarını dengelemek amacıyla 2010 yılı son çeyreğinden itibaren para politikaları ve makro ihtiyati düzenlemeler alanında bir dizi adım atılmıştır.

Gelişmiş ülkelerin uyguladıkları genişletici para po-

litikalarının ortaya çıkardığı finansal riskler, 2010 yılının son çeyreğinde Merkez Bankasının para politikası stratejisinde önemli değişiklikler yapmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan yeni politika bileşimi kredi artış hızını yavaşlatmayı hedeflemiştir. Ancak 2011 yılının ikinci çeyreğinden itibaren küresel büyümeye ilişkin artan endişeler paralelinde küresel risk iştahı azalmış, gelişmekte olan ülkelere sermaye akımları olumsuz yönde etkilenmiştir. Söz konusu gelişmenin Türk Lirasında yarattığı değer kaybı, enflasyon üzerinde yukarı yönlü baskıları beraberinde getirmiştir. Merkez Bankası, döviz talebi dengelemek ve enflasyon riskini sınırlamak amacıyla politika durumunda değişikliğe gitmiştir. Bu doğrultuda Banka, döviz alım ihalelerine ara vererek döviz satım ihalelerine başlamış, faiz koridorunu daraltmış ve yabancı para zorunlu karşılık oranlarında düşüşe gitmiştir. Ayrıca küresel ekonomideki olumsuzlukların, iktisadi faaliyetin hızında yaratacağı yavaşlamayı sınırlandırmak için politika faizi oranı düşürülmüştür.

II. TEMEL AMAÇ

2012-2014 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programın temel amacı, ülkemizin refah seviyesinin artırılması nihai hedefi doğrultusunda istikrarlı bir büyüme sürecinde istihdamı artırmak, mali disiplini sürdürmek, yurt içi tasarrufları artırmak, cari açığı azaltmak ve böylece makroekonomik istikrarı güçlendirmektir.

Program döneminde maliye ve para politikaları ile makro ihtiyati düzenlemeler, güven, istikrar ve öngörülebilirliği güçlendirecek ve ekonominin dış şoklara karşı dayanıklılığını artıracak bir çerçevede uygulanacaktır. Orta vadeli program kapsamında cari işlemler açığına kalıcı olarak çözüm getirecek yapısal düzenlemelerin de hızlı bir şekilde uygulamaya konulmasına öncelik verilecektir. Bu çerçevede, yatırım ortamının iyileştirilmesi ile ilgili eylem planı uygulamalarına devam edilecek, kayıt dışılıkla kararlılıkla mücadele edilecek, İhracata Dönük Üretim, Girdi Tedarik ve İhracat Pazarlarının Çeşitlendirilmesi Stratejilerine ilişkin çalışmalar tamamlanacak, İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi olması çalışmalarına hız verilecek, enerjide dışa bağımlılığı azaltacak adımlara devam edilecek ve AR-GE ve yenilikçiliğin geliştirilmesine yönelik programlar etkin bir biçimde uygulanacaktır.

İstihdamı artırmak için istikrarlı büyüme ortamını sağlayacak politikaların yanı sıra işgücünün niteliğini, işgücü piyasasının esnekliğini ve işgücüne katılımı artıracak politikalara ağırlık verilecektir.

Ekonominin rekabet gücü, kamu harcamalarında etkinlik, iyi yönetim, devlet yardımları, eğitim sistemi, yargı sistemi, vergi sistemi, kayıt dışılık, yerel yönetimler ve bölgesel gelişme alanlarındaki yapısal dönüşümün devam ettirilmesi programın temel öncelikleri arasında yer almaktadır.

III. MAKROEKONOMİK HEDEFLER VE POLİTİKALAR

A. PROGRAM DÖNEMİ HEDEF VE GÖSTERGELERİ

Programın makroekonomik çerçevesi oluşturulurken; dönem içerisinde, küresel büyümenin tedrici olarak artacağı, ticaret ortaklarımızın ise daha ılımlı büyüyeceği, yükselen piyasa ekonomilerine sermaye girişinin devam edeceği, uluslararası mal ve ham petrol fiyatlarının yatay bir seyir izleyeceği varsayılmıştır.

1. Büyüme ve İstihdam

- i) Küresel büyümeye ve bazı Avrupa ülkelerindeki kamu borçlarının sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin giderek derinleşmesi 2012 yılında küresel ekonomide yeni bir yavaşlama riskini artırmıştır. Bu çerçevede ülkemizde GSYH büyümesinin 2012 yılında yüzde 4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2013 ve 2014 yıllarında ise büyümenin potansiyel seviyesine yaklaşarak yüzde 5 düzeyine ulaşması hedeflenmektedir. Büyümenin özel tüketim ve özel yatırım kaynaklı olması öngörülmektedir.
- ii) Program döneminde, reel olarak yıllık ortalamada, özel tüketim harcamalarının yüzde 3,3, özel sabit sermaye yatırımlarının yüzde 8,7, kamu tüketim harcamalarının yüzde 2,9, kamu sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 3,6 artması öngörülmektedir.

- iii) Kriz döneminde Program dönemi boyunca kamu ve özel kesimin tasarruflarında artış, kamu ve özel kesim tasarruf yatırım açığında ise azalma hedeflenmektedir.
- iv) Ekonomik büyümenin yanı sıra, işgücü piyasasını daha esnek hale getirecek politikaların da uygulanmasıyla Program döneminde, tarım dışında 1,5 milyon kişi ilave istihdam yaratılması beklenmektedir. Bu dönemde tarım istihdamında beklenen sınırlı gerilemenin etkisiyle toplam istihdam artışının 1,3 milyon kişi olacağı tahmin edilmektedir.
- v) Dönem sonunda istihdam oranının yüzde 44,8, işsizlik oranının ise yüzde 9,9 olması beklenmektedir.

2. Kamu Maliyesi

- i) Kamu kesimi açığının GSYH'ya oranının, 2011 yılı için tahmin edilen yüzde 1'lik seviyesinden Program dönemi sonunda yüzde 0,4'e gerileyeceği öngörülmektedir.
- ii) Genel devlet açığının GSYH'ya oranının da 2011 yılı için tahmin edilen yüzde 1'lik seviyesinden Program dönemi sonunda yüzde 0,4'e gerileyeceği öngörülmektedir.
- iii) 2011 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 2,2 düzeyinde olan faiz giderleri ve özelleştirme gelirleri hariç kamu kesimi fazlasının Program dönemi sonunda aynı seviyede gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- iv) 2011 yılında yüzde 37,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilen genel devlet harcamalarının GSYH'ya oranının, 2014 yılında yüzde 36,5'e düşmesi beklenmektedir.

- v) 2011 yılında yüzde 33,9 olacağı tahmin edilen genel devlet faiz dışı harcamalarının GSYH'ya oranının, Program dönemi sonunda yüzde 33,2'ye gerilemesi beklenmektedir.
- vi) 2011 yılında yüzde 36,1 olacağı tahmin edilen özelleştirme gelirleri hariç genel devlet gelirlerinin GSYH'ya oranının, 2014 yılında yüzde 35,4 olması beklenmektedir.
- vii) 2011 yılında yüzde 27,3 olarak gerçekleşeceği tahmin edilen sosyal güvenlik primleri dahil vergi yükünün (vergi red ve iadeleri hariç) GSYH'ya oranının, 2012 ve 2013 yıllarında yüzde 27,1 olarak gerçekleşeceği ve Program dönemi sonunda yüzde 26,9 seviyesine gerileyeceği öngörülmektedir.
- viii) GSYH'ya oran olarak, 2010 yılında yüzde 42,2 düzeyinde gerçekleşen AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun 2011 yılında yüzde 39,8 düzeyine gerilemesi beklenmektedir. Söz konusu oranın düzenli bir azalma eğilimi göstererek, Program dönemi sonunda yüzde 32 düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- ix) Program döneminde özelleştirmeler sonrasında küçülen KİT sisteminin, 2011 yılında yüzde 0,2 olması tahmin edilen faiz dışı açığının GSYH'ya oranının Program dönemi sonunda kapanması beklenmektedir.

3. Ödemeler Dengesi

- i) Ticaret ortaklarımızın büyümesinin 2010 ve 2011 yıllarına göre nispeten daha yüksek olacağı ve ihracatı artırmaya dönük politikaların etkisini göstererek, ihracatın cari fiyatlarla yıllık ortalama olarak yüzde 11,2 oranında artacağı ve 2014 yılında 185,1 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.
- ii) Büyüme dönemlerinde ithalatta gerçekleşen yüksek artış oranlarının, program döneminde alınacak politika tedbirleriyle yerini daha ılımlı artışlara bırakacağı ve ithalatın yıllık ortalama yüzde 7,7 artışla 2014 yılında 295,9 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.
- iii) 2011 yılı sonunda 49,6 milyar dolar olacağı tahmin edilen yakıt ithalatının (27. Fası) dönem sonunda 56,8 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.
- iv) Turizm gelirlerinin GSYH içindeki payının Program dönemi boyunca ortalama yüzde 3,3 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.
- v) Program döneminde yurtiçi tasarrufları artırmaya ve ekonominin üretim yapısının ithalata olan yüksek bağımlılığını azaltmaya yönelik politikaların da katkısıyla, 2011 yılı sonunda yüzde 9,4 olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler açığının GSYH'ya oranının dönem sonunda yüzde 7'ye inmesi hedeflenmektedir.

4. Enflasyon

- i) Toplam talep koşullarının enflasyona düşüş yönünde yaptığı katkının Program döneminde devam edeceği ve emtia fiyatlarının büyük ölçüde yatay seyredeceği öngörülmektedir. Politika faizlerinin dönem boyunca tek haneli düzeylerde kalması, gıda enflasyonunun yüzde 7 seviyesinde dalgalanması ve petrol fiyatlarının 100 dolar civarında seyretmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, TÜFE yıllık artış hızının, 2012-2014 yıllarında orta vadeli hedef olan yüzde 5'e yakın gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

B. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR

1. Büyüme ve İstihdam

- i) Büyümenin; istikrarlı bir biçimde devam etmesi, istihdamı desteklemesi ve potansiyel hızını yakalaması amacıyla para, maliye ve gelirler politikaları koordinasyon içerisinde yürütülecektir.
- ii) Gerek ekonominin genelinde ve hanehalkı düzeyinde gelirin artırılması, gerekse tüketimin dengeli bir şekilde gelişmesi yoluyla tasarrufların artırılması amaçlanmaktadır.
- iii) Dönem içerisinde kamunun tasarruflarının artırılması, bu amacın gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Ancak asıl katkı, özel tasarruflardaki artıştan gelecektir.
- iv) Gerek kamuda gerekse özel kesimde israfı azaltmaya yönelik politikalar uygulanacaktır.

- v) Tasarruf bilincinin artırılmasına yönelik çalışmalar düzenli biçimde yürütülecektir.
- vi) İstihdamın artırılması ve kayıt dışılığın azaltılması gelir artışı yoluyla tasarrufların artırılması amacına katkı sağlayacaktır.
- vii) Sosyal yardım sisteminden işgücü piyasasına geçişleri kolaylaştıracak ve özendirerek çalışmalara hız verilecektir.
- viii) İstikrarlı büyüme için özel kesim yatırımlarını, uluslararası doğrudan yatırımları ve ihracatı artırmaya yönelik politikalara devam edilecektir.
- ix) Temel altyapı ve insan kaynaklarını geliştirme yoluyla ekonomik büyümeyi destekleyici nitelikteki kamu yatırımları sürdürülecektir.
- x) İşgücü piyasasının esnekliğini ve işgücünün niteliğini yükseltecek düzenlemeler hayata geçirilecek, aktif işgücü politikalarıyla ekonominin istihdam yaratma kapasitesi artırılacaktır.
- xi) Rekabet gücünü ve istihdamı artırma hedefi doğrultusunda KOBİ'lerin desteklenmesine devam edilecektir.
- xii) Bölgelerdeki potansiyelin ve dinamiklerin ulusal büyümeye ve kalkınmaya sağladıkları katkı artırılacaktır.
- xiii) Kırsal kesimde, verimliliği görece yüksek ekonomik faaliyet alanlarını geliştirmek suretiyle, istihdam ve katma değer artırılacaktır.

2. Kamu Maliye Politikası

Maliye politikası, Programda öngörülen gelir, harcama ve borç stoku büyüklükleri gözetilerek; makroekonomik istikrarın sürdürülmesine, özel sektör öncülüğünde bir büyüme sürecinin desteklenmesine ve cari açıkla mücadele edilmesine yardımcı olacak bir yaklaşımla yürütülecektir.

Maliye politikasının uygulanmasında mali disiplinden taviz verilmeyecektir. Bu kapsamda, mali sonuç doğuracak düzenlemelerin yapılmasında kısa, orta ve uzun dönem etkilerin dikkate alınması esas olacaktır.

Politika oluşturma ve analiz sürecinde büyük önem taşıyan kamu mali istatistikleri uluslararası standartlarla uyumlu olarak yayımlanacaktır.

a. Kamu Harcama Politikası

Kamu idarelerinin, kendilerine tahsis edilen ödenekleri, belirlenen politika ve öncelikler doğrultusunda, etkili ve verimli bir şekilde kullanmaları esastır. Bu çerçevede;

- i) Harcama programları verimlilik artışı sağlamak amacıyla gözden geçirilecektir. Bu amaçla idari bir mekanizma oluşturulacaktır.
- ii) Sağlık hizmetleri ve harcamalarında etkinliğin sağlanması amacıyla; sağlık hizmetlerinin kalitesinden ödün verilmeksizin, gereksiz ilaç ve hizmet kullanımını önlemek üzere ilaç ve tedavi harcamaları daha akılcı hale getirilecektir.
- iii) Sağlık harcamalarına ilişkin denetimlerin daha etkin bir şekilde yapılabilmesi amacıyla, sağlık hizmet sunucularının geçmiş davranış-

larını dikkate alan denetim modelleri geliştirilecek, risk analizi ve veri madenciliği alanlarında yazılım, donanım ve eğitim altyapısı güçlendirilecektir.

- iv) Sağlıkta global bütçe uygulaması geliştirilerek sürdürülecektir.
- v) Sosyal yardımların etkinliğinin artırılması amacıyla, sosyal yardımlarla istihdam arasındaki bağlantı güçlendirilecektir. Sosyal yardım sistemi bir bütün olarak ele alınacak ve yardımlardan mükerrer yararlanma önlenecektir.
- vi) Emekliler için adil bir intibak sistemi kademeli bir şekilde hayata geçirilecektir.
- vii) İstihdama ilişkin teşvik düzenlemeleri sade ve etkin bir yapıya kavuşturulacaktır.
- viii) Mahalli idarelerin genel bütçe vergi paylarından kamuya olan borçlarına mahsuben yapılacak kesinti, yeni borç doğmasını engelleyecek ve borç stokunun azalmasına yardımcı olacak bir oranla düzenli olarak uygulanmaya devam edilecektir.
- ix) Özellik gösteren altyapı harcamalarının merkezi idare tarafından desteklenmesi ve personel harcamalarının rasyonalize edilmesi kanalıyla mahalli idarelerin mali yapısında iyileşme sağlanacaktır.
- x) Kamu ihale sisteminin etkinliğinin artırılması yönünde düzenlemeler hayata geçirilecektir.

b. Kamu Yatırım Politikası

Kamu yatırım politikasının temel amacı, öncelikli sosyal ihtiyaçları gidermek, üretken faaliyetleri destekleyecek nitelikteki altyapıyı geliştirmektir. Bu çerçevede;

- i) Kamu yatırımlarının etkili, verimli ve zamanında gerçekleştirilmesi, mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılması hedeflenmektedir.
- ii) Eğitim, sağlık, teknolojik araştırma, ulaştırma, içme suyu ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik altyapı yatırımlarına öncelik verilecektir.
- iii) Kamu yatırımları, başta Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Konya Ovası Projesi (KOP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) kapsamındaki yatırımlar olmak üzere bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı ve bölgesel gelişme potansiyelini değerlendirmeyi hedefleyen ekonomik ve sosyal altyapı projelerine yoğunlaştırılacaktır.
- iv) Kamu altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde özel sektör katılımını artırıcı modellerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
- v) Kamu yatırım teklif ve kararları, sorun, ihtiyaç ve çözüm analizlerini içeren sektörel ve bölgesel ana plan ve stratejileri ile nitelikli yapılabirlik etütlerine dayandırılacaktır.

c. Kamu Gelir Politikası

Âdil ve etkin bir vergi sistemi oluşturma hedefi doğrultusunda, kamu gelir politikası; istihdamı ve yatırımları teşvik edecek, yurtiçi tasarrufları artıracak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltacak, ekonomiye rekabet gücü kazandıracak ve kayıt dışılıkla mücadele edecek şekilde yürütülecektir. Bu kapsamda;

- i) Vergi politikalarının uygulanmasında istikrar; vergilendirmede öngörülebilirlik esas olacaktır.
- ii) Ekonominin rekabet gücünü artırıcı üretim yapısının oluşturulmasına, doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girişinin hızlandırılmasına ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik vergi politikaları uygulanacaktır.
- iii) Vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ve günümüzün ihtiyaçlarına göre yeniden yazılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Bu kapsamda Gelir Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanunu başta olmak üzere temel vergi kanunlarının gözden geçirilmesi çalışmaları tamamlanacaktır.
- iv) Başta yurtiçi tasarruf yetersizliği ve cari açık olmak üzere, büyüme ortamının sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlarla mücadelede vergi politikası gerektiğinde etkin bir şekilde kullanılacaktır.
- v) Gelir politikalarının sosyal ve ekonomik etkilerinin daha sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi amacıyla istisna, muafiyet ve indirimler nedeniyle oluşan vergi harcamaları düzenli olarak raporlanacaktır.

- vi) Vergiye uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.
- vii) Maktu vergi ve harçlar genel ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak güncellenecektir.
- viii) Mahalli idarelerin öz gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir. Mahalli idarelerin öz gelirlerinin artırılmasında, imar ve altyapı hizmetleri sonrasında varlıkların değerinde ortaya çıkan artışlardan daha fazla yararlanılacaktır.
- ix) Kamu taşınmazlarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması ve ekonomiye kazandırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.
- x) Bireysel ve kurumsal tasarruflar teşvik edilecek, sermaye birikimi özendirilecektir.
- xi) Vergi politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında, iklim değişikliğiyle mücadele edilmesine ve enerji tüketiminde tasarruf sağlanmasına yönelik öncelikler dikkate alınacaktır.

d. Kamu Borçlanma Politikası

Kamu borç yönetiminin temel hedefi, iç ve dış piyasa koşulları ile maliyet unsurları dikkate alınarak belirlenen risk düzeyi çerçevesinde, finansman ihtiyacının orta ve uzun vadede mümkün olan en uygun maliyetle karşılanmasıdır. Bu hedef çerçevesinde,

- i) Finansman programları, iç borçlanma stratejileri, ihale duyuruları gibi borçlanmaya ilişkin bilgilerin düzenli olarak açıklanmasına devam edilecektir.
- ii) Devlet iç borçlanma senetlerinin yatırımcı tabanının genişletilmesi amacıyla yönelik olarak yeni araçların ve satış yöntemlerinin geliştirilmesine ilişkin çalışmalara devam edilecektir.
- iii) Nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla yeterli düzeyde rezerv tutulması politikasına devam edilecek, nakit rezervlerinin daha etkin bir şekilde yönetilmesi amacıyla başlatılan çalışmalar sürdürülecektir.
- iv) Piyasa yapıcılığı sistemi uygulaması sürdürülecektir.
- v) İkincil piyasalarda sağlıklı bir verim eğrisinin oluşturulması ve DİBS alım-satım işlemlerinde likiditenin sağlanmasına yönelik politikalara devam edilecektir.
- vi) Borçlanma, piyasa koşulları elverdiği ölçüde, ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılacaktır.

e. Kamu Mali Yönetimi ve Denetim

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu başta olmak üzere, Sayıştay Kanunu ve diğer hukuki düzenlemelerle oluşturulan yeni mali yönetim ve denetim anlayışının, tüm unsurlarıyla hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda,

- i) Kamu idarelerinde stratejik amaç ve hedeflerin hayata geçirilmesine yönelik olarak, iç ve dış denetimin etkin ve koordineli bir şekilde çalışması ve iç kontrol sisteminin sağlıklı bir şekilde işletilmesi sağlanacaktır.
- ii) Kamuda etkin bir dış denetimin sağlanması için Sayıştay'ın uygulama altyapısı güçlendirilerek denetim faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.
- iii) Kamu idarelerinde yönetim sorumluluğunun güçlendirilmesi için; iç kontrol ve iç denetim faaliyetleri daha etkin bir şekilde yürütülecek, kamu mali yönetiminin insan kaynakları altyapısı nitelik ve nicelik olarak güçlendirilecektir.
- iv) Kamu idarelerinin faaliyetlerinin kamu iç kontrol ve denetim standartlarına uyum düzeyinin artırılması sağlanacaktır.
- v) Kamu idarelerine kaynak tahsis sürecinde stratejik planlar ve performans programları esas alınacaktır.

f. Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme

KİT'lerin kârlılık ve verimlilik ilkelerine uygun olarak işletilmesi esastır. KİT'lerin belirli bir takvim ve strateji çerçevesinde özelleştirilme çalışmaları kararlılıkla sürdürülecektir.

- i) KİT'lerde; yetkilendirmeyi, hesap verebilirliği, şeffaflığı, karar alma süreçlerinde etkinliği ve performansa dayalı yönetimi esas alan stratejik yönetim anlayışı yaygınlaştırılacaktır.
- ii) KİT'ler tarafından hazırlanan yıllık performans programları yakından izlenecek ve değerlendirilecektir.
- iii) KİT'lerde, iç kontrol eylem planı esas alınarak, iç kontrol sistemi kurulup geliştirilecektir.
- iv) KİT'lerin tüm işletmecilik politikaları; stratejik planlar ile genel yatırım ve finansman karar-namelerinde öngörülen hedeflere ulaşacak şekilde belirlenecek ve etkin bir şekilde uygulanacaktır.
- v) KİT'lerin gayrimenkullerinin değerlendirilmesinde rayiç bedel esas alınacaktır. KİT'lerin atıl olmayan gayrimenkullerinin devri, işletmenin verimliliği, bütünlüğü ve çevre sağlığı gibi hususları olumsuz etkilemeyecek şekilde mümkün olabilecektir.
- vi) KİT'lerin sürekli zarar eden ve alınacak tedbirlerle kâra geçirilmesi mümkün görülmeyen işletme birimleri tasfiye edilecektir.
- vii) KİT'lerde nitelikli personel ihtiyacının karşılanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

viii) Kamunun elektrik dağıtımı ve şeker üretimi alanlarından tamamen çekilmesi; elektrik üretimi, şehir içi doğalgaz dağıtımı, telekomünikasyon, liman, otoyol ve köprü işletmeciliğindeki payının ise azaltılması hedeflenmektedir.

3. Ödemeler Dengesi

İstikrarlı büyümeyi sağlamak amacıyla cari açığın sürdürülebilir bir seviyeye indirilmesi ve uzun vadeli finansman kaynaklarıyla karşılanması esastır.

Yatırım ortamının iyileştirilmesiyle ilgili eylem planı uygulamalarına devam edilmesi, işgücü piyasasının esneklik ve etkinliğinin artırılması, kayıt dışılıkla etkin mücadele edilmesi, İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi olması çalışmaları, enerjide dışa bağımlılığı azaltacak politikalar cari açlıkla mücadelede önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca;

- i) İhracatta firmaların küresel rekabet gücünü artırmak amacıyla yenilikçiliğe ve Ar-Ge'ye dayalı, katma değeri yüksek, markalı ürün ve hizmetlerin üretim ve pazarlama süreçlerinin desteklenmesine devam edilecektir.
- ii) Üretim ve ihracatın ithalata olan yüksek oranlı bağımlılığını azaltmak amacıyla özellikle ara malı ve yatırım malında yurtiçi üretim kapasitesini artırıcı politikalara ve desteklere devam edilecektir.
- iii) Sektörel bazda oluşturulacak Türkiye Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) çerçevesinde girdi tedarikinde, ülke ve bölge bazlı bağımlılığın azaltılması, belirsizliklerin ve dalgalanmaların oluşturacağı risklerin giderilmesi ve gelecek-

te önem kazanacak girdilere yönelik ihtiyacın karşılanması sağlanacaktır.

- iv) Yurtiçinde üretim yapan uluslararası firmaların tedarik zincirlerinde yurtiçi üretimin payının artırılmasına yönelik olarak gerekli tedbirler alınacaktır.
- v) İhracatta pazar çeşitliliğinin artırılması amacıyla Afrika ülkeleri, Asya-Pasifik ve Latin Amerika ülke gruplarıyla ticaretin geliştirilmesi sağlanacaktır.
- vi) İhracatçıların karşılaştıkları pazara giriş engelleri tespit edilecek ve bu engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik politika ve tedbirler geliştirilerek daha etkin biçimde uygulanacaktır.
- vii) İhracata yönelik kredi ve garanti destek imkânlarını iyileştirmek amacıyla Eximbank kaynaklarının artırılmasına devam edilecektir. Ayrıca, ihracatçılara yönelik finansman programlarının bilinirliği artırılacak ve yeni finansman araçları oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- viii) İthalatta piyasa gözetimi ve denetimi sisteminin etkinliği artırılacaktır.
- ix) Dahilde İşleme Rejimi, yurtiçi üretim, ihracat ve dış ticaret dengesine etkisi açısından bütüncül bir şekilde değerlendirilerek gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- x) Yurtiçi katma değer oranı yüksek ve kaliteli malları kullanma bilincinin geliştirilmesine yönelik olarak etiketleme başta olmak üzere özendirici tedbirler alınacaktır.

- xi) Kamu alımlarında yerli ürünlerin tercih edilmesi sağlanacaktır.
- xii) Ülkemizin, ikili ve çok taraflı işbirliği kapsamında, ihracatının artırılması amacıyla küresel ölçekte ve bölgesinde etkinliği güçlendirilecek ve yakın coğrafyasında iktisadi refah havzaları oluşturma girişimleri artırılabacaktır.
- xiii) Komşu ülkelerle geliştirilecek ikili ve çok taraflı işbirliği programlarının yanı sıra, bölgesel ve çok taraflı kuruluşlar bünyesinde başlatılacak ortak program ve projeler kapsamında üçüncü ülkelere teknik destek sağlanacaktır.

4. Para Politikası

Para politikasının, temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. Destekleyici bir amaç olarak finansal istikrar da gözetilmeye devam edilecektir. Bu çerçevede;

- i) Para politikası, enflasyon hedeflemesi çerçevesinde yürütülecektir.
- ii) Temel para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranları kullanılmasının yanı sıra, zorunlu karşılık oranları ve faiz koridoru gibi birbirini tamamlayıcı nitelikteki araçlar ile Türk Lirası ve döviz cinsi likidite uygulamaları bir arada kullanılmaya devam edilecektir.
- iii) Enflasyon hedefleri, Hükümet ve Merkez Bankası tarafından üç yıllık vadede belirlenecektir.
- iv) Para politikasının hesap verebilirliğini ve şeffaflığını temin etmek amacıyla, enflasyonun yılsonu hedefinden belirgin olarak sapsması

ya da sapma olasılığının ortaya çıkması halinde, Merkez Bankası hedeften sapmanın nedenlerini ve enflasyonun tekrar hedefe yakınsaması için alınması gereken önlemleri Hükümete yazılı olarak bildirecek ve kamuoyuna duyuracaktır.

- v) Esnek ve etkin likidite yönetimine imkân veren para politikasının operasyonel çerçevesi önümüzdeki dönemde de sürdürülecektir.
- vi) Dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına bu dönemde de devam edilecektir.
- vii) Piyasa derinliğinin kaybolmasına bağlı olarak kurlarda sağlıksız fiyat oluşumlarının gözlenmesi veya aşırı oynaklık durumunda döviz satım ihaleleri yapılabileceği gibi spekülatif davranışlar gözlenmesi durumunda piyasaya doğrudan müdahale edilebilecektir.
- viii) Piyasa koşullarının elverdiği dönemlerde, rezerv biriktirme amaçlı döviz alım ihaleleri önceden ilan edilen program dâhilinde yapılmaya devam edilecektir.

IV. PROGRAM DÖNEMİ GELİŞME EKSENLERİ

A. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

1. İş Ortamının İyileştirilmesi

İş ortamının rekabetçi bir yapıya kavuşturularak iyileştirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Bürokrasinin azaltılması, işlemlerin hızlandırılması ve işlem maliyetlerinin düşürülmesi konusundaki çalışmalar sürdürülecektir.
- ii) Yatırımların ve ihracatın artırılmasına, KOBİ'lerin, yeni girişimcilerin, esnaf ve sanatkârların rekabet güçlerinin geliştirilmesine yönelik destek mekanizmaları çeşitlendirilecek ve mevcut desteklerin etkinliği artırılacaktır.
- iii) Yenilik kapasitesini, verimliliği, ihracatı artıran ve girişimciliği geliştiren rekabet gücü yüksek kümelenme oluşumları desteklenecektir.
- iv) KOBİ'lerin finansmana erişimlerinin artırılması amacıyla; sağlanan destekler etkinleştirilecek, finansal araçlar çeşitlendirilecek ve KOBİ'lerin muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uyum sağlamaları temin edilecektir.
- v) Yargı reformu stratejisiyle bağlantılı bir şekilde yatırımlar için belirsizliği azaltıcı bir anlayışla adalet sisteminin etkinliği artırılacaktır. Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu gibi temel kanunlarda getirilen yeniliklerin etkin bir şekilde hayata geçirilmesi sağlanacaktır.

- vi) Devlet desteklerine ilişkin izleme ve değerlendirme sistemleri oluşturulacak ve kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon artırılacaktır.
- vii) Gümrük altyapısının geliştirilmesi ve işlemlerin kolaylaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.
- viii) Fikri mülkiyet sisteminin etkinliğini sağlamak üzere; kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler belirlenecek, kurumsal kapasite, hukuki altyapı ve kurumlar arası işbirliği güçlendirilecek, toplum düzeyinde yaygın ve yerleşik fikri haklar kültürü oluşturulacaktır.
- ix) İşletmelere yönelik veri altyapıları ve bilgi sistemleri geliştirilecektir.

2. Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması

Ekonomide rekabet gücünün artırılması, haksız rekabetin önlenmesi ve kamu finansmanına katkıda bulunulması hedefleri doğrultusunda, ekonomide kayıt dışılığın azaltılması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı güncellenecektir.
- ii) Kayıt dışılığa karşı mükelleflerin gönüllü uyunu destekleyen, yaptırımların caydırıcılığını artıran, kayıt dışılık konusunda toplumsal farkındalığı artırmak üzere sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğini öngören eylemlere ağırlık verilecektir.
- iii) Başta vergi denetimi olmak üzere, denetimlerde etkinliğin kurumlar arası çapraz kontrolü de içerecek şekilde sağlanması amacıyla kamu idarelerinin denetim ve uygulama ka-

pasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilerek, idarelerin beşeri ve teknolojik altyapısı iyileştirilecektir.

- iv) e-Ticaret başta olmak üzere elektronik ortamda yapılan işlemlerden vergi kaybı doğması önlenecektir.

3. Finansal Sistemin Geliştirilmesi

Finans sektöründe hukuksal altyapı geliştirilecek, piyasalarda güven ve istikrar ortamı güçlendirilecek ve sektörün uluslararası alanda rekabet gücü arttırılacaktır. Bu çerçevede;

- i) Bankaların ve özel sektörün güçlü bir sermaye yapısıyla çalışmasını sağlayacak araçlar güçlendirilecektir.
- ii) Özel sektörün ve hanehalkının borçluluk oranlarını makul düzeylerde tutmaları, daha uzun vadeli ve para birimi olarak Türk Lirası'nı tercih etmeleri teşvik edilecektir.
- iii) Finansal piyasaların daha etkin izlenmesi, sistemik risk yönetiminin etkinliğinin artırılması ve yurt dışı ilgili mercilerle işbirliğinin artırılması sağlanacaktır.
- iv) Finans sektöründeki tüketici ve yatırımcı haklarını gözeterek şeffaf, adil ve teşvik edici uygulamalar güçlendirilecektir.
- v) Finans sektörünün düzenleme ve denetimi, uluslararası standartlara, AB müktesebatına ve G-20 platformu öncülüğünde yürütülen yeni çalışmalara uyum gözetilerek geliştirilecektir.

- vi) İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı kapsamında yapılacak çalışmalara hız kazandırılacaktır.
- vii) Finansal sistemin kapasitesinin ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik politikalar geliştirilecek, sektördeki işlem ve aracılık maliyetlerinde etkinlik düzenli olarak değerlendirilecektir.
- viii) Özel sektör tasarruflarının artırılması ve yatırıma yönlendirilmesi amacıyla bireysel emeklilik sistemi geliştirilecek ve özel sektör borçlanma araçları çeşitlendirilecektir.
- ix) Yurtiçi tasarrufların artırılmasında finansal piyasaya ve araçlar etkin olarak kullanılacaktır.
- x) Finansal piyasaların sağlıklı bir şekilde işlemesine, finansal ve ekonomik istikrara ve dolayısıyla toplumun refahına katkısı nedeniyle finansal farkındalık ve eğitime öncelik verilecektir.

4. Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi

a. Enerji

Enerji politikasının temel amacı; artan nüfusun ve büyüyen ekonominin ihtiyaç duyacağı enerjinin, rekabetçi bir serbest piyasa ortamında, sürekli, kaliteli ve güvenli bir şekilde asgari maliyetle karşılanmasıdır. Bu çerçevede;

- i) Elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve elektrik üretim, iletim ve dağıtım yatırımlarının arz-talep projeksiyonları çerçevesinde gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

- ii) Elektrik dağıtım ve üretim özelleştirmeleri, gelir elde etmenin yanı sıra piyasada oluşacak fiyat yapısı ve diğer sektörel öncelikler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilecektir.
- iii) Elektrik arzında sağlıklı bir kaynak çeşitliliği yaratmak ve arz güvenliğini artırmak amacıyla nükleer güç santrallerinin kurulması yönünde çalışmalar hızlandırılacaktır.
- iv) Elektrik enerjisi üretiminde yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması için gerekli tedbirler alınacak ve elektrik üretiminde doğal gazın ve ithal kömürün payı azaltılacaktır.
- v) Yenilenebilir enerji ekipmanlarının yerli üretiminin desteklenmesine devam edilecektir.
- vi) Doğal gazın elektrik üretimi haricinde kullanımı, rekabete dayalı olarak tüm illere yaygınlaştırılacak ve mevsimsel talep değişimleri de dikkate alınarak ulusal düzeyde doğal gaz arz güvenliği sağlanacaktır.
- vii) Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında kayıp/kaçakların asgari seviyeye indirilmesi; binalar, ulaştırma ve sanayide enerji verimliliğinin yükseltilmesi ve finansman imkânlarının geliştirilmesi sağlanacaktır.
- viii) Bölgemizde bulunan enerji (petrol, doğal gaz ve elektrik) kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılmasında Türkiye'nin transit güzergâhı ve terminal ülke olması için gerekli çalışmalar sürdürülecektir.

b. Ulaştırma

Ulaştırma sektöründe temel amaç; taşıma türleri arasında dengenin ve birbirini tamamlayıcılığın sağlandığı, kombine taşımacılığın yaygınlaştığı, çağdaş teknoloji ve uluslararası kurallarla uyumlu, çevreye duyarlı, ekonomik, güvenli ve hızlı taşımacılığın yapıldığı bir ulaştırma altyapısının oluşturulmasıdır. Bu çerçevede;

- i) Ulaştırmanın tüm türlerinde trafik güvenliği artırılacaktır.
- ii) AB kaynaklarından azami ölçüde yararlanılarak, ulusal ulaşım ağlarımızın Trans-Avrupa ulaştırma ağlarıyla bütünleşmesi, Türk limanlarının AB deniz otoyollarında ana akslar üzerinde yer alması ve Avrupa Tek Hava Sahasına entegrasyonun sağlanması yönündeki çalışmalara devam edilecektir.
- iii) Bölünmüş yol yapımı çalışmalarına devam edilecek, bitümlü sıcak karışım kaplama yapım çalışmalarıyla karayolu standartları iyileştirilecek, karayolları ağı ile kentiçi ulaşımında akıllı ulaşım sistemlerinin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
- iv) TCDD'nin hizmet kalitesi artırılacak, hızlı tren ile yolcu taşımacılığı yaygınlaştırılacaktır. Demiryolu taşımacılığının sektör içindeki payını artırmak ve TCDD'nin kamu üzerindeki mali yükünü azaltmak amacıyla, demiryolu sektörü ve TCDD yeniden yapılandırılacaktır.
- v) Yük taşımacılığında demiryolu ve denizyoluna ağırlık verilecek; iç bölge bağlantıları geliştirilerek limanlar kombine taşımacılık yapılabilen lojistik merkezler haline getirile-

cektir. Uygun liman sahaları tespit edilecek, ana limanlar oluşturulacak ve limanların etkin yönetimi sağlanacaktır.

- vi) Havaalanlarında orta ve uzun vadeli kapasite ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacak, bölgesel hava taşımacılığının geliştirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.
- vii) Lojistik sektöründe güvenli, ucuz ve hızlı hizmet sağlayan bir yapılanma geliştirilecek, önemli üretim ve tüketim bölgelerinde bölgesel ve küresel ihtiyaçlara cevap verebilecek lojistik merkezler oluşturulacaktır.
- viii) Kent içi ulaşım altyapı projelerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı ve işletilmesi aşamalarında etkinlik ve verimlilik artırılabilecektir.

5. Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi

Kentlerin yaşam standartlarının yükseltilmesi, sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması, yaşanabilir mekânların oluşturulması ve çevrenin korunması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Çevre mevzuatının uygulanmasında etkinliği sağlamak üzere ilgili tüm kurumların kapasiteleri geliştirilecektir.
- ii) İklim değişikliğiyle mücadele kapsamındaki faaliyetler Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi çerçevesinde yürütülecektir.
- iii) Başta biyolojik çeşitlilik olmak üzere doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve ekonomik anlamda değer kazanmasına yönelik çalışmalar yapılarak sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.

- iv) Su kaynaklarının etkin bir şekilde yönetimi amacıyla idari, yasal ve finansal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.
- v) Kentlerin yeterli sağlıklı ve temiz içme suyu na kavuşturulması, atık suların arıtılması ve yağmur sularının toplanmasına yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.
- vi) Katı atık yönetiminde kaynakta ayrıştırma, toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf safhaları teknik ve mali yönden bir bütün olarak değerlendirilecektir.
- vii) Çevre korumaya yönelik kentsel altyapı hizmetlerinin planlanması, projelendirilmesi, gerçekleştirilmesi ve işletilmesinde belediyelerin kapasiteleri geliştirilecektir.
- viii) Alt ve orta gelir gruplarının konut ihtiyacının karşılanmasına öncelik verilecek, sağlıklı ve sürdürülebilir yaşam alanlarının oluşturulmasına devam edilecektir.
- ix) Kalkınma ve mekânsal gelişme politikaları arasında uyum artırılarak fiziki planlama, uygulama ve yapılaşma konularında temel ilke ve stratejiler ile standartlar geliştirilecektir.
- x) Çevre ve şehircilik alanındaki yeni yapılanmayla birlikte, bu alanda uygulama birliği sağlanması amacıyla imar ve şehircilik mevzuatı, yerindenlik ilkesi esas alınarak, etkili izleme ve denetleme mekanizmalarını da içerecek şekilde gözden geçirilecektir.
- xi) Ulusal Kıyı Stratejisi ve Bütünleşik Kıyı Alanı Planlama çalışmaları ile kıyıların korunması ve dengeli kullanılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

- xii) Afet risklerinin azaltılması, kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve özgün mimariye dayalı kentsel estetiğin sağlanması amacıyla kentsel dönüşüm alanında kapsamlı bir çerçeve mevzuat oluşturulacaktır.

6. Ar-Ge ve Yeniliğin Geliştirilmesi

Ar-Ge çalışmalarının ürüne dönüşmesi ve rekabet gücüne katkısının artırılması sürecinde önemli rol üstlenen özel sektörün, yenilik yeteneğini artırmak, bilim ve teknolojide yetkinleşmek ve bu yetkinliği ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürmek bilim ve teknoloji politikasının temel amacıdır. Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin güçlü olduğu alanlarda hedef odaklı, ivme kazanılması gereken alanlarda ihtiyaç odaklı ve diğer alanlarda yaratıcılığın destekleneceği tabandan yukarı yaklaşımlar hayata geçirilerek dışa bağımlılığın azaltılmasına, yerli teknolojik yeteneklerin geliştirilmesine ve bu yeteneklerin ürüne dönüştürülmesine katkı verilecektir. Bu çerçevede;

- i) Ulusal yenilik sistemindeki aktörler arasında işbirliği geliştirilecek, özel kesimin sistem içerisindeki etkinliği artırılacak ve bu alanda uluslararası işbirliği geliştirilecektir.
- ii) Başta KOBİ'ler olmak üzere, özel kesimin Ar-Ge kapasitesi ve Ar-Ge'ye olan talebinin artırılması sağlanacak, yenilik tabanlı girişimcilik desteklenecektir.
- iii) Özel sektör ile üniversiteler ve araştırma kurumları arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik programlar ve rekabet öncesi Ar-Ge işbirlikleri ile yenilik tabanlı rekabetçi kümelenme çalışmaları desteklenecektir.

- iv) Araştırmacı insan gücü, özel sektörün ihtiyaçları da dikkate alınarak nitelik ve nicelik yönünden geliştirilecektir.
- v) Araştırma alt yapılarının etkin kullanımı sağlanacaktır.

7. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yaygınlaştırılması

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın ve etkin kullanımıyla bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin hızlandırılması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Bilgi toplumu politika ve stratejileri yenilenecek, bunların etkin bir şekilde koordinasyonu, uygulanması ve sonuçlarının izlenmesi sağlanacaktır.
- ii) Bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının geliştirilmesi amacıyla elektronik haberleşme sektöründe alternatif altyapı ve hizmetlerin sunumuna önem verilerek sektörde rekabet ortamı geliştirilecektir.
- iii) Elektronik haberleşme sektörüne ilişkin düzenlemeler değişen teknoloji ve pazar yapısının ortaya çıkardığı ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenecek, düzenlemelerin zamanında ve etkin şekilde uygulanması sağlanacaktır.
- iv) Fiber optik şebeke altyapısının geliştirilmesi amacıyla yerel yönetimler ile şebeke altyapısı kuran ve işleten kuruluşların desteklenmesi yönünde çalışmalar yürütülecektir.
- v) Bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısındaki bölgesel farklılıklar azaltılarak, toplumun tüm kesimlerinin geniş bant teknolojileri başta ol-

mak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerine uygun maliyetlerle erişimi artırılacaktır.

- vi) Bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin kullanımını sağlamak ve sayısal uçurumu azaltmak amacıyla yürütülen projelerin koordineli bir biçimde ulusal bir program çerçevesinde uygulanması sağlanacaktır.
- vii) Uydu teknolojileri alanında ulusal yetkinliğin güçlendirilmesi ve milli uydu imal edilmesine yönelik çalışmalar yoğunlaştırılacaktır.
- viii) Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe kamu alımları, sektörün gelişimini destekleyecek ve yerli katma değeri artıracak bir politika aracı olarak kullanılacaktır.
- ix) Bilgi teknolojileri sektörünün ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanlarında nitelikli insan kaynağı geliştirilecektir.
- x) Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe Ar-Ge faaliyetlerini ve sektörün yurtdışına açılımını desteklemek üzere çalışmalar yürütülecektir.
- xi) Posta sektörü kalite, güvenilirlik ve erişilebilirlik esasları çerçevesinde ve rekabetçi bir anlayışla yeniden yapılandırılacak ve sektörde etkin düzenleme ve denetim sağlanacaktır.
- xii) Uluslararası yükümlülükler dikkate alınarak yayıncılık sektörü geliştirilecektir.

8.Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi

Tarım sektöründe, gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması ile doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı gözetilerek, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir yapının oluşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Tarımsal destekler, alan ve ürün temelinde farklılaştırılarak üretimde etkinlik, verimlilik ve kaliteyi artırmaya yönelik olarak düzenlenecektir.
- ii) Ürün fiyatları ile üretici gelirlerinde istikrar sağlanmasına yönelik piyasa mekanizmaları geliştirilecek ve üretici örgütleri etkinleştirilecektir.
- iii) Arz açığı olan ürünlerde piyasalar izlenecek ve üretimi artırmaya yönelik destekler sürdürülecektir.
- iv) Bilgi altyapıları başta olmak üzere tarım sektöründeki kurumsal ve idari yapılardaki dönüşüme öncelik verilecek, tarımsal istatistikler nitelik ve nicelik olarak iyileştirilecektir.
- v) Kamunun bitki ve hayvan sağlığı ile gıda güvenliği hizmetlerine ilişkin kapasitesi geliştirilecek, tarım ile gıda işletmelerinin modernizasyon faaliyetleri desteklenecektir.
- vi) Tarım ürünleri ihracat desteklerinde katma değeri yüksek, markalı ve nihai tüketiciye yönelik ürünlere ağırlık verilecektir.
- vii) Bitkisel üretimde verimliliği artırma amaçlı uygulamalar yaygınlaştırılacak, bitki sağlığı uygulamaları geliştirilecektir.

- viii) Hayvancılıkta; et ve süt piyasalarında istikrarın sağlanması ve besi hayvancılığının geliştirilmesi yönünde yapısal dönüşümü sağlayacak şekilde destekler düzenlenecek, ıslah çalışmalarıyla hastalık ve zararlılarla mücadeleye ve kaliteli yem bitkileri üretiminin artırılmasına öncelik verilecektir.
- ix) Üreticilerin eğitimi ve sektördeki yayım hizmetlerine ilişkin faaliyetler iyileştirilecektir.
- x) Toprak ve su kaynaklarının etkin kullanılması ve korunmasına yönelik yöntem ve araçlara öncelik verilecek, arazi toplulaştırma ve gerekli yasal düzenleme yoluyla işletme ölçekleri büyütülecek, sulama yatırımları yaygınlaştırılacak, sulama sistemleri modernize edilecektir.
- xi) Su rünleri sektöründe kaynak yönetim sistemine yönelik kurumsal kapasite geliştirilecek ve yetiştiriciliğin çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde gerçekteştirilmesi sağlanacaktır.
- xii) Ormanlar; toplum sağlığı ve ihtiyaçları dikkate alınarak sürdürülebilir yönetim anlayışı dâhilinde korunarak değerlendirilecek, ağaçlandırma, iyileştirme ve kent ormancılığı çalışmaları geliştirilecek, çölleşme ve erozyonla mücadele faaliyetleri hızlandırılacaktır.

9. Sanayi ve Hizmetlerde Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçiş Sağlanması

a. Sanayi

İmalat sanayiinde rekabet gücünü artırmak ve dünya ihracatından daha fazla pay almak üzere yüksek katma değerli mal üretimini artırarak, yapısal dönüşümün hızlandırılması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Türkiye'nin orta ve yüksek teknoloji ürünlerde üretim merkezi olmasına yönelik yapısal dönüşüme katkı sağlayacak Sanayi Stratejisi ve sektörel stratejilerin uygulanmasına devam edilecektir.
- ii) Girdi tedarikinde, ülke ve bölge tabanlı bağımlılığın azaltılması, kaynaklardaki belirsizliklerin ve dalgalanmaların oluşturacağı risklerin giderilmesi, ihracatın korunması ve gelecekte önem kazanacak ürünlerin üretilmesi için Girdi Tedarik Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.
- iii) Dışa bağımlılığı yüksek olan sektörlerde geri dönüşüm yatırımlarına özel önem verilecek, Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi oluşturulacaktır.
- iv) Yüksek katma değerli mal üretimi için ürün kalitesini geliştirmek ve piyasada güvenli ürünlerin yer almasını sağlamak amacıyla mevzuat hazırlıkları tamamlanacak, laboratuvarların kurulması desteklenecek, uygunluk değerlendirme ve piyasa gözetim sistemleri etkinleştirilecektir.
- v) Yenilikçi fikirlere ve Ar-Ge'ye dayalı katma değeri yüksek ürün ve hizmetlerin ticarileşti-

rilmesi ve pazarlanma süreçleri desteklenecektir.

- vi) Tekstil, hazır giyim, deri, seramik, cam, mobilya, kuyumculuk gibi geleneksel sektörler başta olmak üzere özgün tasarım faaliyetleri özendirilecek, ulusal ve uluslararası marka oluşturulması desteklenecektir.
- vii) KOBİ'lerin büyüme ve birleşmeleri özendirilecek, verimliliklerini artırmaya, iş kurma ve geliştirmeye yönelik faaliyetleri ile bilgi ve iletişim teknolojileri altyapıları desteklenecektir.
- viii) Savunma sanayiinde, yurtiçi teknoloji ve kabiliyet edinimi artırılacaktır.
- ix) Madencilik sektöründe; maden ve jeotermal kaynak arama faaliyetleri ile yurtiçinde ve yurtdışında petrol ve doğal gaz arama ve üretim çalışmaları hızlandırılacak, madenlerin katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesine önem verilecektir.

b. Hizmetler

Ekonomideki ağırlığı giderek artan hizmetler alanında ülkemizin rekabet gücünün geliştirilmesi, katma değeri yüksek alanların payının ve bu alandaki istihdam seviyesinin yükseltilmesi, hizmet ihracatının artırılması ve çeşitlendirilmesi temel amaçtır.

Turizm

Turizm sektöründe, turist başına gelirin ve turist sayısının artırılması amacıyla hizmet kalitesini artıran, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan, doğal sermayeyi koruyan ve sürdürülebilir kılan, karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun

turizm çeşitlerini öne çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Turizm yatırımları, gelişmiş ve yoğun kullanıma konu olan yörelerden diğer alanlara kaydırılarak çeşitlendirilecek ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması sağlanacaktır.
- ii) Turizm yatırımları yeşil büyüme yaklaşımı çerçevesinde doğal, tarihi, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir anlayışla ele alınacaktır.
- iii) Uluslararası turizm pazarından alınan payın artırılabilmesi için seçilmiş pazarlar başta olmak üzere tanıtıma ve uluslararası örgütler nezdinde turizm alanında işbirliğine ağırlık verilecektir.
- iv) İstanbul başta olmak üzere gelişme potansiyeli yüksek turizm bölgelerinin kültürel, sosyal ve doğal zenginlikleri sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla değerlendirilecek, ulaşım ve teknik altyapı eksiklikleri hızla giderilecektir.

İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri

Kaliteye dayalı rekabet ve talep üzerine kurulu, beşeri ve fiziki sermayesi gelişmiş, ileri teknoloji kullanan, çevreye duyarlı ve yüksek hizmet kalitesiyle uluslararası piyasalarda markalaşmış bir sektör yapısı oluşturmak temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Uluslararası standartlarda, fen, sanat ve sağlık kurallarına uygun imalat yapılmasını teminen denetim etkinleştirilecek, Yapı Denetimi Hakkında Kanun'un yurt genelinde etkin bir şekilde uygulanması sağlanacaktır.

- ii) Ara işgücü ve yapı müteahhitliğinde belgelendirme sistemi kurularak sektör istihdamının kalitesi yükseltilecektir.
- iii) Yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin akredite olmuş firmalar tarafından verilmesi sağlanacak, finansmana erişim ve politik risk sigortası destekleriyle rekabet gücü artırılacaktır.
- iv) Teknik müşavirlik hizmetlerine olan talebin niteliği yükseltilerek bu hizmetlerin etkin bir şekilde kullanılması sağlanacak, sektörün tasarım kabiliyetleri geliştirilerek uluslararası rekabet gücü artırılacaktır.
- v) Yapı malzemesi üretiminde kalite artırılacak, yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin yapı malzemesi ihraç potansiyeli yükseltilecektir.

Ticaret Hizmetleri

Ticaret faaliyetlerinde yüksek katma değerli hizmet üretiminin ve verimlilik artışının sağlanması, iş hacminin artırılması, teknoloji kullanımı ve yeniliğin özendirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Toptan ve perakende ticaret hizmetleri sektöründe; rekabeti ve tüketiciyi koruyan, kayıt dışılığı önleyen, verimlilik ve kaliteyi artıran, hijyen kurallarına uyumu gözeten ve sektör içi kesimler arasında dengeli gelişmeyi sağlayan bir ortam tesis edilecektir.
- ii) Ticaret hizmetlerini destekleyen fuar alanları, kongre merkezleri, kültür, turizm ve konaklama gibi tesisler geliştirilecektir.
- iii) Elektronik ticaretin güvenli bir biçimde yapılmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

B. İSTİHDAMIN ARTIRILMASI

1. İşgücü Piyasasının Geliştirilmesi

İstihdam odaklı sürdürülebilir büyüme çerçevesinde rekabetçi bir ekonomik yapıda ve bilgi toplumuna dönüşüm doğrultusunda istihdam imkânlarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve işgücü piyasasının etkinleştirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Kayıt dışı istihdamı önlemeye ve ilave istihdamı teşvik etmeye yönelik tedbirler alınacaktır.
- ii) Kıdem tazminatı sorunu sosyal taraflarla istişare içinde kazanılmış hakları koruyan ve bütün işçilerin kıdem tazminatlarını garanti altına alan bir fon teşkil etmek suretiyle çözülecektir.
- iii) 5982 sayılı Kanun'la Anayasa hükümlerinde gerçekleştirilen değişikliklerle AB ve ILO norm ve standartlarına uyum çerçevesinde sosyal diyalog, sendikal haklar ve iş sağlığı ve güvenliği alanlarında gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- iv) Gençler, kadınlar ve özürllüler başta olmak üzere işgücü piyasasında dezavantajlı kesimlere yönelik destekleyici politikalar ilave tedbirler alınarak sürdürülecektir.

2. Eğitimin İşgücü Talebine Duyarlılığının Artırılması

Eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması ve işgücü piyasasında talep edilen nitelik ve nicelikte insan gücünün yetiştirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) İş dünyasının talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum, hayat boyu öğrenme perspektifinde girişimcilik kültürünün benimsenmesi ve temel beceri ve yetkinliklerin kazandırılması yoluyla güçlendirilecektir.
- ii) Mesleki eğitimin payı ve kalitesi artırılacak, özel sektör ve meslek örgütlerinin mesleki eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılımının sağlanması için düzenlemeler yapılacaktır.
- iii) Ulusal Yeterlilik Çerçevesi oluşturularak eğitim ve öğretim programları ulusal meslek standartlarına göre güncellenecek ve uyumlaştırılacaktır.

3. Aktif İşgücü Politikalarının Geliştirilmesi

Bireylerin niteliklerine uygun iş edinmelerini kolaylaştırmak amacıyla beceri ve nitelik düzeylerini artıracak işgücü eğitimlerini, başta iş ve meslek danışmanlığı olmak üzere kamu istihdam hizmetlerini ve iş yaratmayı içeren aktif işgücü programlarının yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi kapsamında sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Aktif işgücü programları, işgücü piyasası üzerindeki etkileri değerlendirilerek, ulusal, bölgesel ve sektörel düzeyde işgücü piyasası ihtiyaç analizleri doğrultusunda yaygınlaştırılacaktır.
- ii) Aktif işgücü programlarının etkin uygulanması amacıyla, İŞKUR'un kurumsal kapasitesi geliştirilecek, özel sektör ve ilgili meslek kuruluşlarıyla işbirliği artırılacaktır.

C. BEŞERİ GELİŞME VE SOSYAL DAYANIŞMANIN GÜÇLENDİRİLMESİ

1. Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi

Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, özgüven ve sorumluluk duygusuna sahip, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen, paylaşım ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, bilgi toplumu gereklerini haiz bireyi yetiştirmek eğitim politikasının temel amacıdır. Eğitim sisteminde kaliteyi yükselten bir dönüşüm programı kapsamında;

- i) Okul türlerinin azaltıldığı, programlar arası esnek geçişlerin olduğu ve öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktiviteleri daha fazla içeren ve sınav odaklı olmayan bir müfredat dönüşüm programı uygulanacaktır.
- ii) Öğretmen yetiştirme ve geliştirme sistemi, öğretmen ve öğrenci yeterliliklerini esas alan bir performans sistemini de içerecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.
- iii) Eğitimde kalite, rekabet, verimlilik ve fırsat eşitliğini artırmaya yönelik olarak okulları merkeze alan bir örgütlenme ve bütçe sistemi çerçevesinde eğitim yönetimi yeniden yapılandırılacaktır.
- iv) Eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranları artırılacak, donanım ve fiziki altyapı geliştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojileri etkin bir şekilde kullanılacak, eğitime erişimde bölgeler ve cinsiyet itibarıyla dengesizlikler azaltılacaktır.

- v) Eğitimin her kademesinde alternatif finansman modelleri geliştirilecek, özel sektörün eğitim yatırımları kalite odaklı bir anlayışla teşvik edilecektir.
- vi) Orta ve yükseköğretimde öğrenci ve öğretim elemanı değişimi ve hareketliliğini artırmaya yönelik uluslararası programlar artırılarak sürdürülecek ve katılım yaygınlaştırılacaktır.
- vii) YÖK, üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan ve kalite standartları belirleyerek denetleyen bir kurum haline dönüştürülecek, üniversitelerin idari ve mali özerklikleri artırılmak suretiyle yükseköğretim sisteminin rekabetçi bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.
- viii) Artan üniversite ve öğrenci sayısına bağlı olarak ortaya çıkan öğretim üyesi gereksinimi karşılanacaktır.

2. Sağlık Sisteminin Geliştirilmesi

Sağlık politikasının temel amacı; vatandaşların yaşam kalitesini ve süresini artırarak ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının güçlendirilmesidir. Bu çerçevede;

- i) Sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği, kalitesi ve etkinliği artırılmaya devam edilecektir.
- ii) Koruyucu sağlık hizmetleri güçlendirilerek yaygınlaştırılacaktır.
- iii) İlaçların etkin ve bilinçli kullanımını sağlamak amacıyla sağlık hizmet sunucularına ve vatandaşlara yönelik bilgilendirme faaliyetleri ve gerekli denetimler artırılacaktır.

- iv) Sağlık Bakanlığı'nın düzenleme, planlama ve denetlemeye ilişkin rolleri güçlendirilecektir.
- v) Üniversite hastanelerinin yapısal sorunları sistematik ve bütüncül bir anlayışla çözüme kavuşturulacaktır.

3. Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele

Gelir dağılımının iyileştirilmesi ile yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan birey ve grupların; ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesi ve toplumla bütünleşmelerinin sağlanması temel amaçlardır. Bu çerçevede;

- i) Gelir dağılımı, sektörel politikalar ve sosyal transferler aracılığıyla iyileştirilecektir.
- ii) Dezavantajlı gruplar için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişilebilirlik artırılacak ve özürliülerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilmeye devam edilecektir.
- iii) Çalışabilecek durumda olan yoksullara yönelik sosyal yardımlar yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretken duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olacak, çalışamayacak durumda olan yoksullar ise düzenli sosyal yardımlarla desteklenecektir.
- iv) Aile eğitim programları ve destek hizmetleri yaygınlaştırılacak, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddete karşı daha yoğun mücadele edilecek, dezavantajlı çocuklara yönelik önleyici, koruyucu ve rehabilite edici hizmetlerin kalitesi artırılacaktır.

- v) Sosyal yardım ve hizmet alanında ailenin ihtiyaçlarına bütüncül olarak yaklaşan ve istihdam bağlantılı bir sistem kurulacaktır.
- vi) Sosyal hizmet sunumunda etkinliğin sağlanması amacıyla nitelikli personel ve ara eleman ihtiyacı giderilecek ve vatandaşların gönüllü katılımının artırılmasına yönelik mekanizmalar oluşturulacaktır.
- vii) Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler çeşitlendirilecek ve geliştirilecektir.

4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliğinin Artırılması

Sosyal güvenlik sisteminin nüfusun tümünü kapsayan, toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılayabilen, mali sürdürülebilirliğe ve etkin denetim mekanizmasına sahip, kaliteli hizmet sunan bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Sosyal sigorta sisteminde bilgi altyapısı güçlendirilecek, sistem etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir hizmet sunan bir yapıya kavuşturulacaktır.
- ii) Sosyal yardım ve istihdam bağlantısı geliştirilerek sosyal güvenlik sisteminin finansal sürdürülebilirliği iyileştirilecektir.
- iii) Tamamlayıcı emeklilik ve sağlık sigortası modelleri geliştirilecektir.

5. Kùltürün Korunması, Geliştirilmesi ve Toplumsal Diyaloğun Güçlendirilmesi

Toplumsal değişim sürecinde kültürel zenginlik ve çeşitliliğimizin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması temel amaçtır. Bu doğrultuda, kültürel birikimimizin günümüz değerleriyle sentezlenmesi ve farklılıklarımızı zenginliğimiz kabul eden bir anlayışla, ortak kültürel değerlerimiz etrafında tüm bireylerin hoşgörü ve dayanışma içerisinde yaşaması hedeflenmektedir. Bu çerçevede;

- i) Toplumda dayanışma, uzlaşa ve hoşgörü kültürünü besleyen toplumsal kurum ve kaynakların tespiti ile bu kültürü zayıflatan etkenlerin ortaya çıkarılmasına yönelik sosyal araştırmalara öncelik verilecektir.
- ii) Yazılı ve görsel basında ailenin bütünlüğünü ve önemini vurgulayan, tarihimizin önemli şahsiyet, mekan ve olaylarını tanıtan dizi, belgesel, çizgi film gibi yayınlar yaygınlaştırılacaktır.
- iii) Yurtiçi ve yurtdışı kültür mirasımızın envanterinin çıkarılarak dijital ortama aktarılması sağlanacak ve bu mirasın korunmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- iv) Kültür turizminin geliştirilmesi ve sinema, belgesel film gibi kültür ürünleri üretiminin teşvik edilmesi suretiyle kültür sektörünün ekonomik boyutu güçlendirilecektir.
- v) Türkçenin dil birikimini ortaya çıkaracak, Türk kültür, sanat ve edebiyatının bütün dünyada tanınmasını ve yaygınlaşmasını sağlayacak çalışmalar desteklenecektir.
- vi) Gençliğe yönelik hizmetlerin kapsamı genişletilerek niteliği artırılacaktır.

D. BÖLGESEL GELİŞME VE BÖLGESEL GELİŞİMİŞLİK FARKLARININ AZALTIILMASI

Bölgesel gelişme politikalarında bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak, kırsal alanda asgari yaşam standartlarını geliştirmek ve rekabet edebilirliklerini artırmak suretiyle bölgelerin ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkılarını en üst seviyeye çıkarmak temel amaçtır.

1. Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkinleştirilmesi

- i) Bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik açısından ulusal düzeyde koordinasyonu sağlamak, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasında uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi çalışmaları tamamlanacaktır.
- ii) Merkezi politikalar ile bölgesel gelişme politikaları arasında planlama, uygulama ve izleme bakımından uyum ve koordinasyonu sağlayarak yönetişimi geliştirmek amacıyla kurulan Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi faaliyete geçirilecektir.
- iii) Onuncu Kalkınma Planı dönemiyle uyumlu olacak şekilde Düzey 2 bölgelerinde hazırlanacak bölge planları için gereken araştırma, analiz ve strateji çalışmaları kalkınma ajansları koordinasyonunda yürütülecektir.
- iv) Kalkınma Ajansları Yönetim Sisteminin geliştirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.

- v) Cazibe merkezlerini destekleme programının uygulanması güçlendirilerek sürdürülecektir.
- vi) Müzakere sürecinin ilerlemesine bağlı olarak, AB bölgesel gelişme politikalarına uyum ve yapısal fonların kullanımına hazırlık için stratejik bir çerçeve oluşturulacaktır.
- vii) Kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali destekler arasında tamamlanabilirlik ve koordinasyon gözetilecektir.
- viii) AB'den ekonomik ve sosyal uyum alanında sağlanacak fonlar, oluşturulan izleme ve koordinasyon mekanizmasıyla etkili bir şekilde yönetilecektir.

2. Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişimin Sağlanması

- i) Başta bölgesel ve sektörel teşvik politikaları olmak üzere, bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesine yönelik politikaların analizi, tasarlanması ve etkili bir şekilde uygulanması sağlanacak, bu amaçla ulusal ve bölgesel düzeydeki kurumların kapasiteleri güçlendirilecektir.
- ii) Bölgesel düzeyde rekabet gücü taşıyan sektörlerle odaklı ve yerel girişimleri öne çıkaran kümelenme politikaları geliştirilecek, bu kapsamda bir yönetim ve destekleme mekanizması kurulacaktır.
- iii) Yerel uzmanlaşmaya dayalı ve üniversite-iş dünyası işbirliğini merkeze alan model nitelikte bölgesel yenilik altyapısı hazırlanacaktır.
- iv) Bölgesel potansiyeli ve yerel işgücü piyasası

sı özelliklerini dikkate alan ve yerel düzeyde ekonomik dönüşümü destekleyen girişimcilik, finansman, işletme ve organizasyon modelleri oluşturulacak, bu bağlamda, kalkınma ajanslarının yerel düzeyde ihtiyaç duyulan koordinasyon ilişkilerini kurması ve uzmanlık kuruluşlarıyla işbirliği mekanizmalarını oluşturması sağlanacaktır.

- v) Sanayinin yapısal dönüşümüne katkı sağlayacak Sanayi Stratejisi başta olmak üzere, mevcut sektörel stratejilerin hedeflerine ulaşması için bölge düzeyinde sektörel üretim faktörleri altyapısı ve potansiyeli belirlenecektir.
- vi) Kalkınma ajansları bünyesinde kurulan Yatırım Destek Ofislerinin “tek durak ofis” işlevlerini güçlendirecek düzenlemeler yapılacaktır.

3. Yerel Düzeyde Kurumsal Kapasitenin Artırılması

- i) DAP, DOKAP, KOP Bölge Kalkınma İdarelerinin kurumsallaşması gerçekleştirilecektir. Bu bölgelerde eylem planları hazırlanarak uygulamaya konulacak, uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi sağlanacaktır.
- ii) Kalkınma ajanslarının kurumsallaşma çalışmaları tamamlanacak ve tam olarak faaliyete geçmeleri sağlanacaktır.
- iii) Merkezi ve yerel düzeyde kurum ve kuruluşlar arası koordinasyon ve karar alma süreçleri desteklenecek ve merkez-yerel arasında bilgi akışını güçlendirmek üzere oluşturulan İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi (İKİS) yaygınlaştırılacaktır.

- iv) Kalkınma çalışmaları ve program/proje uygulamalarında mahalli idare ve birliklerin teknik, mali ve kurumsal kapasiteleri güçlendirilecektir.
- v) Kalkınma ajanslarının, AB ile mali işbirliği kapsamında sağlanacak fonların kullanımındaki etkinliği artırılacak, bu doğrultuda, ajansların kurumsal kapasiteleri geliştirilecek ve bölgelerinde AB fonlarının kullanımında aracı kurum rolü üstlenmelerine yönelik hazırlık çalışmaları yürütülecektir.

4. Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması

- i) Kırsal Kalkınma Planının izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin mekanizmalar, Planda belirtilen esas ve usuller çerçevesinde oluşturulacaktır. Bu doğrultuda, kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlerin Kırsal Kalkınma Planına uyumu gözetilecektir.
- ii) Kırsal Kalkınma Planında belirlenen önceliklerle uyumlu şekilde tasarlanacak istihdam odaklı kırsal kalkınma projeleri, bölgesel gelişme politikaları çerçevesinde daha etkili şekilde uygulanacaktır.
- iii) Farklı kurumlar tarafından uygulanan tarım ve kırsal kalkınma mali destek programları arasında uyum ve tamamlayıcılık ilkeleri gözetilerek kamu kaynaklarının etkinliği artırılacaktır.
- iv) Kırsal alan ve kent tanımları, kırsal alanda gelişmeyi izlemeye olanak tanıyacak şekilde yeniden düzenlenerek mekânsal gelişme ve bölgesel/yerel kalkınma politikalarında kırsal-kent bütünleşmesi desteklenecektir.

- v) Köy Kanunu yenilenecek ve kırsal alanda yerleşme ve yapılaşmaya ilişkin diğer mevzuat çalışmaları da tamamlanarak uygulama projeleri hayata geçirilecektir.
- vi) Zorunlu nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılan vatandaşlara, kendi istekleri doğrultusunda, eski veya yeni yerleşim yerlerinde yaşamlarını sürdürebilecekleri koşullar oluşturulmaya devam edilecektir.
- vii) Kırsal alanda dezavantajlı grupların durumunun iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi için önlemler alınacaktır.
- viii) Kırsal kesimde internet erişimi güçlendirilecek ve bu kesime yönelik hizmetlerin geliştirilmesi ve yararlanıcılara ulaştırılmasında bilgi ve iletişim teknolojileri etkili bir şekilde kullanılacaktır.

E. KAMU HİZMETLERİNDE KALİTE VE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

1. Politika Oluşturma ve Uygulama Kapasitesinin Artırılması

Kamu yönetimi reform süreci ile kamu idarelerinde stratejik yönetimin gerektirdiği dönüşümün sürdürülmesi, yönetsel kararların stratejik planlara dayanan, orta ve uzun vadeli bakış açısıyla şekillendirilmesi, uygulanacak politikaların maliyeti, etkilediği kesimler ve fırsat maliyeti de göz önüne alınarak, bütçenin, kamu idarelerinin performansını gösterecek bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Kamu idarelerinde daha verimli, etkili ve uygulanabilir stratejik planların hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapılacak, katılımçılık mekanizmaları güçlendirilecektir.
- ii) Kamu yönetiminde stratejik planlar ve performans programları çerçevesinde ölçme, izleme, değerlendirme süreçleri geliştirilecektir.
- iii) Kamu idarelerinde mevcut idari ve beşeri kapasite, nitelik ve nicelik olarak stratejik yönetim anlayışı doğrultusunda geliştirilecek, yönetim kültürünün yeni yapıya uyarlanmasına dönük programlar düzenlenecektir.

2. Kamu Kesiminde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Kamu kurum ve kuruluşlarında etkili bir insan kaynağı planlamasının yapılması, hizmet gereklerine uygun sayı ve nitelikte personel istihdamının sağlanması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Kamu personeli bilgi sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.
- ii) Kamu personel sisteminin iyileştirilmesi amacıyla hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

3. e-Devlet Uygulamalarının Yaygınlaştırılması

Vatandaş ve iş dünyasının gereksinimleri doğrultusunda çeşitli kanallardan bütünleşik hizmet sunumunun sağlanacağı bir e-devlet yapısının oluşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) e-Devlet proje ve uygulamaları bütüncül ve bilgi paylaşımını esas alan bir anlayışla koordine edilecektir.

- ii) e-Devlet uygulamalarının hayata geçirilmesi için gerekli temel bilgi sistemleri ile ortak altyapı ve hizmetler geliştirilecektir.
- iii) Kamu hizmetlerinin elektronik ortama taşınmasında iş süreçleri; idari ve mali yüklerin azaltılması, mükerrerliklerin giderilmesi ve birlikte çalışabilirliğin sağlanması yönünde iyileştirilecektir.
- iv) e-Devlet uygulamalarında kullanıcı odaklılık, kullanıcı memnuniyeti, kişisel bilgi mahremiyeti, bilgi güvenliği, katılımcılık ve şeffaflık gözetilecektir.

4. Adalet Sisteminin İyileştirilmesi

Hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde adalet hizmetlerinin daha adil, hızlı, güvenli ve isabetli şekilde sunulması; yargılamanın işleyişinde ve temel unsurlarında hizmet kalitesini artırıcı çabaların sürdürülmesi; ekonomik ve sosyal düzenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde hukuk kurallarının araç olarak kullanılması temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Adalet hizmetlerinde, AB uygulamaları da dikkate alınarak, hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacak, beşeri ve fiziki altyapı geliştirilecektir.
- ii) Yargı Reformu Stratejisi ve Eylem Planı güncellenecek, bu çerçevede gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler hayata geçirilecektir.

5. Güvenlik Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi

Bireyin, kurumların ve mülkiyet haklarının gözetildiği, özgürlük için güvenlik yaklaşımıyla toplum destekli bir asayiş hizmetinin sunumu temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Suçun oluşmadan önlenmesi amacıyla önleyici kolluk ve istihbarat hizmetlerine önem verilmesi, delilden sanığa ulaşılması yaklaşımı kapsamında kriminal altyapının modernleştirilmesi ve Acil Çağrı Sisteminin (112) ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.
- ii) Başta terör ve terörizmin finansmanı olmak üzere organize suçlar ile mali ve bilişim suçlarıyla mücadele kapsamında ihtiyaç duyulan hukuki, kurumsal ve teknolojik altyapının tesisi çalışmaları sürdürülecektir.
- iii) Yasa dışı göç ve iltica hareketleri, insan ticareti ve kaçakçılığı, uyuşturucu madde ticareti ve kullanımıyla etkili bir şekilde mücadele için gerekli olan hukuki, kurumsal ve teknolojik altyapının güçlendirilmesi çalışmaları sürdürülecek, sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edilecektir.

6. Doğal Afetler

Afet yönetiminin merkezi ve yerel düzeyde, yeterli, etkin ve bütüncül bir kapsamda yürütülmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- i) Ulusal Afet Yönetimi Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır.
- ii) Ülke genelinde doğal afet riski taşıyan yerleşim yerleri afet risk düzeyine göre önceliklendirilecek, riskin planlı bir şekilde azaltılmasına yönelik teknik ve mali çalışmalar sonuçlandırılacak, halkın bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler yürütülecektir.

- iii) Afet sigorta sistemi, tüm afet türleri ve ülkenin tamamını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacak, gerekli yasal düzenlemeler tamamlanacaktır.
- iv) Güçlendirme ve dönüşüm ihtiyacı olan yerleşim yerleri ve kamu binaları için programlar geliştirilecektir.

Ek Tablo 1: Temel Ekonomik Büyüklükler

	2011	2012	2013	2014
BÜYÜME VE İSTİHDAM				
GSYH (Milyar TL, Cari Fiyatlarla)	1.281	1.426	1.572	1.733
GSYH (Milyar Dolar, Cari Fiyatlarla)	766	822	888	952
Kişi Başına Millî Gelir (GSYH, Dolar)	10.363	10.973	11.716	12.412
GSYH Büyümesi ⁽¹⁾	7,5	4,0	5,0	5,0
Toplam Tüketim ⁽¹⁾	6,2	3,0	3,5	3,4
Kamu	6,5	3,1	3,4	2,2
Özel	6,1	3,0	3,5	3,5
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı ⁽¹⁾	19,3	6,2	8,8	8,5
Kamu	7,7	-0,6	7,7	3,8
Özel	22,3	7,7	9,0	9,4
Toplam Nihai Yurtiçi Talep ⁽¹⁾	9,3	3,9	4,9	4,8
Toplam Yurtiçi Talep ⁽¹⁾	9,4	3,9	4,8	4,7
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi)	73.950	74.885	75.811	76.707
İşgücüne Katılma Oranı (%)	49,9	49,7	49,7	49,7
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	23.925	24.257	24.752	25.264
İstihdam Oranı (%)	44,7	44,5	44,6	44,8
İşsizlik Oranı (%)	10,5	10,4	10,2	9,9
DIŞ TİCARET				
İhracat (FOB) (Milyar Dolar)	134,8	148,5	165,7	185,1
İthalat (CIF) (Milyar Dolar)	236,9	248,7	272,5	295,9
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-102,1	-100,2	-106,8	-110,8
İhracat / İthalat (%)	56,9	59,7	60,8	62,6
Dış Ticaret Hacmi / GSYH (%)	48,5	48,3	49,3	50,5
Turizm Gelirleri (Milyar Dolar)	24,0	26,0	29,0	31,0
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-71,7	-65,4	-67,0	-67,1
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (%)	-9,4	-8,0	-7,5	-7,0
Ham Petrol Fiyatı (Dolar/w) ⁽²⁾	104,7	97,0	101,5	102,2
Enerji İthalatı (27. Fasil, Milyar Dolar)	49,6	49,5	53,6	56,8
ENFLASYON				
GSYH Deflatörü	8,0	7,0	5,0	5,0
TÜFE Yıl Sonu % Değişme (Tahmin) ⁽³⁾	7,8	5,2	5,0	5,0

(1) Sabit fiyatlarla yüzde değişimi göstermektedir.

(2) İthal edilen ham petrolün ortalama maliyetini yansıtmakta olup Kalkınma Bakanlığı tarafından tahmin edilmiştir.

(3) 2012 ve 2013 yılı rakamları TCMB Enflasyon Raporu 2011-III'te yer alan tahminlerdir.

Ek Tablo 2: Kamu Finansmanına İlişkin Temel Büyüklükler

	(Milyar TL)			
	2011	2012	2013	2014
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi	-22,2	-21,1	-21,7	-18,1
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	290,9	329,8	359,4	390,5
Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları	313,2	350,9	381,1	408,6
Toplam Kamu Faiz Dışı Fazlası (Program Tanımlı)	15,3	15,8	19,8	26,4
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Fazlası (Program Tanımlı)	11,8	14,8	18,2	24,2
Merkezi Yönetim Bütçesi Gelirleri (Program Tanımlı)	282,4	315,4	346,3	377,8
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Harcamaları (Program Tanımlı)	270,6	300,6	328,1	353,6
Diğer Kamu Faiz Dışı Fazlası (Program Tanımlı)	3,5	1,0	1,6	2,2
Toplam Kamu Özelleştirme Gelirleri	4,3	12,5	12,6	12,8
	(GSYH'ya Oran, %)			
	2011	2012	2013	2014
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi	-1,7	-1,5	-1,4	-1,0
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	22,7	23,1	22,9	22,5
Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları	24,4	24,6	24,2	23,6
Toplam Kamu Faiz Dışı Fazlası (Program Tanımlı)	1,2	1,1	1,3	1,5
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Fazlası (Program Tanımlı)	0,9	1,0	1,2	1,4
Merkezi Yönetim Bütçesi Gelirleri (Program Tanımlı)	22,0	22,1	22,0	21,8
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Harcamaları (Program Tanımlı)	21,1	21,1	20,9	20,4
Diğer Kamu Faiz Dışı Fazlası (Program Tanımlı)	0,3	0,1	0,1	0,1
Toplam Kamu Özelleştirme Gelirleri	0,3	0,9	0,8	0,7
Sosyal Güvenlik Primleri Hariç Vergi Yükü (Red ve İadeler Hariç)	20,0	20,0	20,0	19,8
Sosyal Güvenlik Primleri Dahil Vergi Yükü (Red ve İadeler Hariç)	27,3	27,1	27,1	26,9
AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku	39,8	37,0	35,0	32,0

Not: Negatif işaret açığı göstermektedir.

Ek Tablo 3: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (1)

	(GSYH'ya Oran, %)			
	2011	2012	2013	2014
KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ (KKGD) (2)	-1,0	-1,1	-0,8	-0,4
Genel Devlet	-1,0	-0,8	-0,8	-0,4
Merkezi Yönetim Bütçesi	-1,7	-1,5	-1,4	-1,0
Mahalli İdareler	0,0	0,0	-0,1	-0,1
Bütçe Dışı Fonlar	0,0	0,0	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	0,6	0,6	0,7	0,7
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0,0	0,0	0,0	-0,1
Genel Sağlık Sigortası	0,0	0,0	0,0	0,1
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,1	0,1	0,1	0,1
KİT (Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar dahil)	0,0	-0,3	-0,1	-0,1
FAİZ GİDERLERİ VE ÖZELLEŞTİRME GELİRLERİ HARIÇ KKG D	2,2	1,7	1,9	2,2
Genel Devlet	2,2	1,9	1,9	2,2
Merkezi Yönetim Bütçesi	1,6	2,0	2,0	2,1
Mahalli İdareler	0,1	0,0	-0,2	-0,1
Bütçe Dışı Fonlar	-0,2	-0,7	-0,6	-0,6
İşsizlik Sigortası Fonu	0,6	0,6	0,7	0,7
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0,0	0,0	0,0	-0,1
Genel Sağlık Sigortası	0,0	0,0	0,0	0,1
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,1	0,1	0,1	0,1
KİT (Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar dahil)	0,0	-0,2	0,0	0,0

(1) Kalkınma Bakanlığının klasik kamu kesimi genel dengesi formatı esas alınmıştır.

(2) Gelir - gider farkını göstermektedir.

Not: Negatif işaret açığı göstermektedir.

Ek Tablo 4: Genel Devlet Borçlanma Gereği (1)

	(GSYH'ya Oran, %)			
	2011	2012	2013	2014
GENEL DEVLET DENGESİ (GDD) (2)	-1,0	-0,8	-0,8	-0,4
Merkezi Yönetim Bütçesi	-0,5	-0,3	0,0	0,1
Mahalli İdareler	-0,2	-0,2	-0,3	-0,1
Bütçe Dışı Fonlar	0,2	0,7	0,6	0,5
İşsizlik Sigortası Fonu	0,7	0,7	0,7	0,7
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-1,1	-1,8	-1,8	-1,8
Genel Sağlık Sigortası	-0,1	0,0	0,0	0,1
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,2	0,1	0,2	0,1
FAİZ GİDERLERİ VE ÖZELLEŞTİRME GELİRLERİ HARIÇ GDD	2,2	1,9	1,9	2,2
Merkezi Yönetim Bütçesi	2,8	3,2	3,3	3,3
Mahalli İdareler	-0,1	-0,2	-0,3	-0,2
Bütçe Dışı Fonlar	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
İşsizlik Sigortası Fonu	0,7	0,7	0,7	0,7
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-1,1	-1,8	-1,8	-1,8
Genel Sağlık Sigortası	-0,1	0,0	0,0	0,1
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,2	0,1	0,2	0,1
Genel Devlet Gelirleri	36,4	36,8	36,5	36,1
Özelleştirme Hariç Genel Devlet Gelirleri	36,1	35,9	35,7	35,4
Genel Devlet Harcamaları	37,4	37,6	37,3	36,5
Faiz Giderleri Hariç Genel Devlet Harcamaları	33,9	34,0	33,8	33,2

(1) Kalkınma Bakanlığı tarafından Avrupa Birliğine sunulan Katılım Öncesi Ekonomik Program formatı esas alınmıştır. Bu çerçevede, kamu kaynağının, ilk elde eden kuruluş bütçesinde gelir; nihai olarak harcayan kuruluş bütçesinde gider olarak yazılması durumunda oluşan ve KIT'leri kapsamayan Genel Devlet Dengesinde, toplam denge rakamı klasik tanıma göre değişmemekte, ancak bütçe türleri itibarıyla açık (veya fazla) değişmektedir.

(2) Gelir - gider farkını göstermektedir.

Not: Negatif işaret açığı göstermektedir.